

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Gert Lonski

KS041

**ELUAEGNE VANGLAKARISTUS JA SELLE
KANDMINE ÄMARI VANGLAS**

Lõputöö

Juhendaja:
Arvi Laide

Tallinn 2007

SISUKORD

ANNOTATSIOON	3
SISSEJUHATUS	5
1. KRIMINOLOOGIA OLEMUS	6
1.1. Vabadusekaotuse olemus	6
1. 2. Eluaegne vangistus välisriikides ja Eestis	8
1.2.1. Rootsi	8
1. 2. 2. Soome	8
1. 2. 3 Ameerika Ühendriigid	8
1. 2. 4. Kreeka	9
1. 2. 5. Austria	9
1. 2. 6. Saksamaa	10
1. 2. 7. Poola	10
1. 2. 8. Venemaa	11
1. 2. 9. Eesti	12
1. 3. Surmanuhtlus	13
2. KURITEGEVUS JA KURJATEGIJAD	16
2.1. Vangide subkultuur	17
2.2. Kinnipeetav kui patoloogiline isiksus	19
2.3. Kasvatusprotsessi seos kuritegeliku käitumisega	20
3. UURIMUSTULEMUSED	22
3.1. Eluaegsed Ämari Vanglas	22
3.2. Uurimistöö meetodika	22
3.3. Ametnikud	23
3.4. Eluaegsed kinnipeetavad	32
3.5. Riskihindamise lühiversioon	39
3.5.1. Ülevaade ohtlikkusest eluaegset vanglakaristust kandvatel kinnipeetavatel	39
3.5.2. Ülevaade ohtlikkusest 5+ vanglakaristust kandvatel kinnipeetavatel	40
KOKKUVÕTE	43
KASUTATUD KIRJANDUS	49
LISA 1. Küsimustik vangla töötajatele	50
LISA 2. Küsimustik eluaegsetele kinnipeetavatele	55
LISA 3. Riskihindamise lühiversioon	60

ANNOTATSIOON

KÄESOLEV LÕPUTÖÖ ON KIRJUTATUD TEEMAL „ELUAEGNE VANGLAKARISTUS JA SELLE KANDMINE ÄMARI VANGLAS“.

LÕPUTÖÖ MAHT TRÜKITULT ON 66 LEHEKÜLGE, HÕLMATES ENDAS KOLME JOONIST NING KOLME LISA. LÕPUTÖÖ KOOSTAMISEL ON LÄBI TÖÖTATUD NELITEIST ALLIKAT (KASUTATUD KIRJANDUS). TÖÖ ON KIRJUTATUD EESTI KEELES JA LÜHIKOKKUVÕTE ON VENE KEELES NING KIRJAS TIMES NEW ROMAN 12.

LÕPUTÖÖ ON JAOTATUD KOLME PEATÜKKI, MILLEST ESIMENE KÄSITLEB TEEMA AJALOOList POOLT, ÕIGUSLIKKE ALUSEID, SURMANUHTLUST, VÄLISRIIKIDES KOHALDATAVAT ELUAEGSET VANGISTUST. TEINE PEATÜKK HÕLMAB KURITEGEVUST JA KURJATEGIJAKS SAAMISE TEGUREID NING KOLMAS UURIMUSTULEMUSI JA TÖÖ KOKKUVÕTET. PEAMISED LÕPUTÖÖD LÄBIVAD MÄRKSÕNAD ON ELUAEGNE VANGISTUS, PIKK KARISTUSAEG, RESOTSIALISEERIMINE, KINNIPEETAV,

LÕPUTÖÖ EESMÄRGIKS ON TÕESTADA, ET ELUAEGSET VANGLAKARISTUST KANDVAID KINNIPEETAVAID ON MÕISTLIK KOKKU PAIGUTADA TEISTE KINNIPEETAVATEGA, MITTE AGA HOIDA NEID ERALDATULT, OMAETTE LUKUSTATUD KAMBRITES.

UURITAVAKS ORGANISATSIOONIKS ON ÄMARI VANGLA, PINDALAGA 92 743 M², VALMINUD 15.VEEBRUARIL 1984. AASTAL.

ÄMARI VANGLA ON JUSTIITSMINISTEERIUMI VALITSEMISALAS OLEV VALITSUSASUTUS, MIS KOHALDAB VABADUSKAOTUST. ÄMARI VANGLA

ASUB HARJUMAAL RUMMU ALEVIS CA 9,3 HEKTARI SUURUSE PINDALAGA VALVATAVAL MAA-ALAL. TEGEMIST ON KINNISE LAAGERTÜÜPI VANGLAGA, KUS VIIBIB 500-550 KORDUVALT KARISTATUD KINNIPEETAVAT, KELLE KESKMINE VANUS ON 31 AASTAT.

2007. AASTA 1. JAANUARI SEISUGA VIIBIS VANGLAS 540 KINNIPEETAVAT, NENDEST 216 EESTI JA 276 VENE RAHVUSEST, ÜLEJÄÄNUD TEISTEST RAHVUSTEST. KESKMINE KARISTUSMÄÄR ÄMARI VANGLAS ON 5,4 AASTAT.

ANDMEKOGUMISMEETODIKS ON KAKS ANONÜÜMSET ANKEETKÜSITLUST, MILLEST MÕLEMAD ON NII EESTI KUI KA VENE KEELSE, VANGLAS TEHTAVATE RISKIHINDAMISTE LÜHIVERSIOON, TOIMIKUTE UURIMINE NING VESTLUSED.

SISSEJUHATUS

Lõputöö teema valiku määras eluaegseid kinnipeetavaid puudutavate uurimuste vähesus ja huvi valdkonna vastu. Lõputöö eesmärk seisneb selles, et teada saada, kas eluaegset vanglakaristust kandvad kinnipeetavad peaksid karistust kandma teistest kinnipeetavatest eraldi? Lõputöö ülesandena tahtis autor välja selgitada, kuidas on korraldatud eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavate elu Ämari Vanglas, millised on nende suhted teiste kinnipeetavatega, vangla töötajatega, millised on nende vaated tulevikule, kas nad loodavad kunagi vabaneda ning kuidas nad vabaduses hakkama saaksid.

Töö hüpotees seisneb selles, et saada kinnitust väitele, et eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavate paigutamine teiste kinnipeetavate (lühiajalist või pikaajalist karistust kandvate) sekka on otstarbekas. Lõputöö meetodikaks valiti ankeetide koostamise vanglatöötajatele ja eluaegset vanglakaristust kandvatele kinnipeetavatele, et neid analüüsid oleks võimalik teha järeldusi ja saada vastus püstitatud eesmärgile.

Töö sisaldab erinevaid osasid, milles räägitakse kriminoloogia olemusest ja mis ajal ta tekkima hakkas, kuritegevusest. Samuti sellest, millised on kurjategijate tüübid, millised võiksid olla kuriteo toimepanemise eeldused, kas kinnipeetav on vaimselt või mingil muul moel haige inimene, kas kasvatusprotsessil on mingi seos kuritegeliku käitumisega või on selline käitumine millestki muust tingitud. Vaadeldud on ka surmanuhtlust ja selle erinevaid täideviimise viise läbi ajaloo ning millise kuriteo puhul sellist karistust rakendati, samuti surmanuhtluse eluaegse vanglakaristusega asendamise motiive.

Lõputöös toodi välja nii Eesti kui ka teiste riikide seisukohad seoses eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavatega.

1. KRIMINOLOOGIA OLEMUS

Kriminoloogia teke on tihedalt seotud teaduste üldise arenguga, XIX. sajandi teadusliku revolutsiooniga. Just sel sajandil algas nii loodus- kui humanitaarteaduste võimas areng ja pandi alus paljudele omaette teadusharudele. Nende hulgas oli ka teaduslik õpetus kuritegevusest ehk kriminoloogia.

Kriminoloogia teke on seotud ka kuritegevuse endaga. Mitmed uurijad ja ajaloolased on arvamusel, et alles XVIII. sajandi lõpust alates hakati kuritegevust tunnistama ja sellesse suhtuma kui selgelt erilisse probleemi. Varem ei tehtud vahet eri tüüpi hälbiva käitumise vormide, kuritegevuse, vaimuhaiguse, arengupeatuse jms vahel ja need probleemsed inimgrupid võisid näiteks sattuda ühte ja samasse asutusse. Alles XIX. sajandi algul hakati asutusi diferentseerima ja tekkisid kindla funktsiooniga asutused. Just siis tekkisid vanglad, vaimuhaiglad, kasarmud ja erikoolid nende praeguses tähenduses. Kriminoloogia teket ongi enamasti seostatud XVIII. sajandi lõpul kujunenud kriminaalõigustiku ja karistusfilosoofilise mõtte lähtekohtadega (Laine, 1997).

1.1. Vabadusekaotuse olemus

Vangistus ja arest kujutavad endast rangeimaid karistusliike, kuivõrd nende olemusse kuulub olulise õigushüve, nimelt vabaduse kahjustamine. Täpsemalt öeldes ei võta vabadusekaotus küll isikult tänapäeval enam kogu vabadust, vaid säilitab talle siiski teatud liikumisvõimaluse nii vanglasiseselt, kui erandina ka väljaspool vanglat, seisnedes seega liikumisvabaduse olulises piiramises. Siin tuleb aga omakorda arvestada kahe aspektiga.

Esiteks takistab vabadusekaotus karistatavat jätkamist oma senist eluviisi. Ta väljutatakse oma senisest sotsiaalsest keskkonnast, mistõttu ta kaotab mitte ainult negatiivsed, vaid ka positiivsed kontaktid. Optimaalsel juhul on positiivsete kontaktide ja kogu senise elulaadi positiivsete külgede kahjustamine minimaalne, kuna aga loobumine (enamasti loobuma sundimine) tabab negatiivset külge karistatava eluviisis.

Teiseks seisneb vabadusekaotus kinnises asutuses viibimises, mis omakorda seab karistatava sellise eluviisiga, mis erineb oluliselt tema senisest eluviisist- kinnipeetav

allutatakse kindlale päevakavale, temaga tehakse sotsiaaltööd, ta peab töötama, kuid peamiselt mitte endisel erialal, tal on võimalus täiendada oma haridust jms.

Mõlemal aspektil on positiivsete mõjude kõrval ka negatiivsed. Ka kõige optimistlikumate variantide kõrval ei ole kunagi välistatud vabadusekaotuse negatiivsete mõjude ilmnemine. Siit tulenevalt ongi vabadusekaotuse kohaldamisel peetud silmas põhimõtet *ultima ratio*-seda kohaldatakse ainult äärmisel juhul. See põhimõte on positiveeritud ka KarS § 56 lg 2, mille kohaselt vangistust võib mõista ainult siis, kui karistuse eesmärke ei ole võimalik saavutada kergema karistusega. Kui käesoleva seadustiku eriosa paragrahv võimaldab vangistuse kõrval mõista ka muid, kergemaid karistusi, siis oma otsuses peab kohus vangistuse mõistmist põhistama. Kuid *ultima ratio* põhimõtte rakendamine ei ole vabadusekaotuse negatiivsete mõjude minimeerimiseks piisav. Seetõttu on välja kujunenud radikaalsem variant- vabadusekaotuse alternatiivid.

Alternatiivide eesmärk on minimeerida vangistuse reaalselt kohaldamist, sest vabadusekaotuse negatiivsed küljed kaaluvad üles selle positiivsed küljed. Vangistuse negatiivsete külgedena võib välja tuua järgmisi:

- a) sotsiaalselt oluliste positiivsete kontaktide (perekond, sõbrad, töökaaslased jt) katkemine või nõrgenemine;
- b) kutsealase kvalifikatsiooni vähenemine või kadumine;
- c) stigmatiseerimine (hääbimärgistumine);
- d) elujõu, läbilöögivõime nõrgenemine ning kohanemine vähest ettevõtlikkust eeldava vanglaelu stiiliga (nn õpitud sotsiaalne abitus);
- e) lülitumine vangla subkultuuri (üldtunnustatutest erinevad väärtushinnangud, semulikkus, vanglaromantika jms);
- f) laastav või kahjulik mõju isiksusele ja vaimsele tervisele nende isikute puhul, kes küll vajavad psühholoogilist või koguni psühhiaatrilist abi, kuid kes peaksid seda saama vabaduses;
- g) alaealise jaoks on vangistus tema sotsialiseerimisprotsessi igal juhul takistav, seega sisuliselt teda resotsialiseeriv.

KarS tunneb järgmisi vabadusekaotuse alternatiive:

- a) vangistuse kandmise ositi (nädalalõpuvangistus) (§ 66);
- b) üldkasulik töö (§ 69);

c) tingimisi vangistus (§-d 73 ja 74). (Ginter, Kruusamäe, Sootak, 2004)

1. 2. Eluaegne vangistus välisriikides ja Eestis

1.2.1. Rootsi

Rootsis võib kriminaalkoodeksi järgi vangistus olla kas kindlaksmääratud ajaga või eluaegne, sõltuvalt toimepandud kuriteost. Kindlaksmääratud ajaga ei või olla pikem kui 10 aastat, ega lühem kui 14 päeva. Eluaegne vangistus on kindlaksmääramata pikkusega. Kuna aga maksimaalne karistus Rootsis on 10 aastat, siis ei ole ka eluaegne vangistus kunagi lühem kui 10 aastat. Pärast selle aja möödumist võib kinnipeetav pöörduda valitsuse poole ning paluda armu. Armuandmispalve rahuldamisel võib valitsus muuta eluaegse vangistuse teatud kindla pikkusega vangistuseks. 2005. aastal oli Rootsi vanglates eluaegse vangistusega karistatud isikuid kokku 147. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 2. Soome

Vangistuse sisuks on Soomes vabaduse kaotus või vabaduse piiramine. Vangistuseks võib mõista kas tähtajalise või eluaegse vangistuse. Tähtajalise vangistuse pikkuseks võib olla 14 päeva kuni 12 aastat (liitkaristuse puhul kuni 15 aastat). Kui aga süüdimõistetule on samaaegselt mõistetud mitu tähtajalist vangistust, mis ei moodusta ühtset karistust, siis need liidetakse ning sellisel juhul ei tohi liitkaristus olla pikem kui 20 aastat. Alates 1. oktoobrist 2006 hakkas Soomes kehtima seadusemuudatus, mille kohaselt võib kohus eluaegse vangistusega karistatud isiku tingimisi vangistusest vabastada, kui süüdimõistetule on karistusajast ära kandnud vähemalt 12 aastat. Eluaegse vangistusega karistatud alla 21 aasta vanuse isiku võib kohus tingimisi karistusest vabastada, kui süüdimõistetule on karistusajast ära kandnud vähemalt 10 aastat. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 3 Ameerika Ühendriigid

Ameerika Ühendriikides on süüteoed jaotatud üheksasse erinevasse klassi: A klassi kuuluvad kuriteod, mille eest on maksimaalseks karistuseks eluaegne vangistus või surmanuhtlus; B klassi kuriteod, mille eest on maksimaalseks karistuseks 25 aastat või

enam; C klassi - 10 kuni 25 aastat; D klass – 5 kuni 10 aastat; E klass – 1 kuni 5 aastat; kolme järgmisesse kuuluvad väärted (A – 6 kuud kuni 1 aasta; B – 30 päeva kuni 6 kuud; C – 5 päeva kuni 30 päeva); karistused, mille eest on ette nähtud karistuseks vabaduse kaotus alla 5 päeva või kui karistusena ei ole ette nähtud vabaduse kaotus, siis on need ülesastumised. Eluaegne vangistus kestab Ameerika Ühendriikides üldjuhul kuni kinnipeetava surmani, kuid samas on mõnikord eluaegse vangistuse tähtajad määratud pikemad, kui võib eeldada, et kinnipeetav elab. Näiteks võib kohus määrata 200 aastat vangistust mõrvarile, kes on toime pannud mitmeepisoodilise tapmise. Tegelikult ei tähenda eluaegne vangistus vabadusekaotust kogu eluks. Paljudes osariikides võib süüdimõistetule vabastada tingimisi pärast 10 või enam aasta möödumist. Näiteks võib kohus mõista karistuseks “15 aastat kuni eluaegne” või “25 aastat kuni eluaegne” vabaduskaotusliku karistuse. Isegi kui kohtuotsuse järgi ei ole kinnipeetaval õigus tingimisi vabaneda, omab riigi valitsusvõim õigust anda süüdimõistetule armu või seda edasi lükata või leevendada karistust teatud aja ärakandmisel. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 4. Kreeka

Kreekas kestab Wikipedia andmetel eluaegne vangistus 25 aastat ja pärast 16-aastast vangistust võib kinnipeetav taotleda tingimisi vabastamist. Kui aga kinnipeetavale on mõistetud rohkem kui üks “eluaegne”, siis tuleb tal mõistetud karistusest kanda ära 20 aastat, enne kui tal tekib võimalus taotleda tingimisi vabastamist. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 5. Austria

Austrias tähendab eluaegne vangistus teoreetiliselt vangistust kuni kinnipeetava surmani, kuid seadus annab sellisele kinnipeetavale võimaluse vabaneda tingimisi, kui karistusest on ära kantud vähemalt 15 aastat ning kui võib eeldada, et isik ei asu uuesti kuritegelikule teele. Tingimisi vabastamise otsustamisel arvestatakse kinnipeetava isikut, tema minevikku, suhtumist toimepandusse ning käitumist karistuse kandmise ajal kinnipidamiskohas. Tingimisi vabastamise juurde kuulub ka katseaeg ning see on eluaegse vangistuse puhul 10 aastat. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 6. Saksamaa

Saksamaal võib vangistus olla tähtajaline või eluaegne. Tähtajalise vangistuse pikkuseks võib olla 1 kuu kuni 15 aastat. Kui kinnipeetav on oma karistusest ära kandnud seadusega ette nähtud osa, siis peatab kohus karistuse täideviimise ja vabastab süüdimõistetu edasisest karistuse kandmisest ning määrab katseaja, mille pikkuseks võib olla kuni 5 aastat, kuid mitte vähem kui 2 aastat.

Kohus peatab eluaegse vangistuse täideviimise, kui:

- süüdimõistetu on talle mõistetud karistusest kandnud ära vähemalt 15 aastat;
- tema süü tõsidus ei nõua eluaegse vangistuse edasist kandmist ning
- isik on avaldanud oma nõusolekut karistuse täideviimise peatamiseks ja katseaja määramiseks, mis eluaegset vangistust kandva isiku puhul on 5 aastat.

Otsuse tegemisel arvestab kohus süüdimõistetu isikut, tema varasemat elukäiku, toimepandud kuriteo asjaolusid, retsidiivsust, käitumist karistuse kandmise ajal, elamistingimusi ja majanduslikku olukorda pärast vabastamist ning samuti üldsuse turvalisust. Sellise otsuse tegemiseks peab kindlasti olema süüdimõistetu nõusolek. Lisaks sellele peab kohus hindama, kas karistus on täitnud oma eesmärgi.

Seega nõuab tingimisi vabastamine Saksamaal, et:

1. oleks kantud miinimumaeg;
 2. psühholoog-eksperti hinnangul puudub edaspidi igasugune kinnipeetava poolne oht ühiskonnale;
 3. sotsiaalne prognoos kinnipeetava toimetuleku suhtes oleks positiivne.
- (Wikipedia, 2007)

1. 2. 7. Poola

Poolas peab eluaegset vangistust kandev isik karistusest kandma ära vähemalt 25 aastat, et tal tekiks õigus vabaneda tingimisi. Samas võib kohus karistuse kandmise ajal määrata kinnipeetavale pikema minimaalaja, kui ülalmainitud 25 aastat. Alates eluaegse vangistuse

kasutusele võtust 1997. aastal ei ole Poolas miinimumaeg olnud kunagi pikem kui 40 aastat.

Poola kinnipidamisasutustes ja eeluurimisvanglates rakendatakse isikute suhtes, kelle puhul on kohaldatud sunnivahendina vangistust, paranduslikke meetmeid. Paranduslike meetmete rakendamisel võetakse arvesse ühiskonnas valitsevaid sotsiaal-, olme- ja haridustingimusi, kinnipeetava ja ühiskonna vastastikust koosmõju ning kinnipeetava vastutust oma teo tagajärgede eest. Et teha kindlaks, milliseks kujuneb paranduslike meetmete rakendamine, eelkõige missugune on kinnipeetava suhtumine toimepandud kuriteosse, korraldatakse isiksuseuuring, vajaduse korral ka psühholoogilised uuringud.

Psühholoogilis-parandusliku sisuga ekspertotsus koostatakse eluaegset ja 25-aastast vangistust kandvale kinnipeetavale pärast õiguspädeva kohtuotsuse väljakuulutamist. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 8. Venemaa

Venemaal mõistetakse eluaegne vangistus eriti raskete kuritegude (eluvastased ja ühiskondliku julgeoleku vastased kuriteod) toimepanemise eest. Eluaegset vangistust ei määrata naistele; isikutele, kes olid kuriteo toimepanemise ajal nooremad kui 18 aastased ning meestele, kes kohtuotsuse kuulutamise päevaks on vanemad kui 65 aastat (VF KrK § 57).

Kui kohus leiab, et eluaegset vangistust kandev süüdimõistetu ei pea ära kandma kogu talle mõistetud karistust ning ta on tegelikkuses ära kandnud vähemalt 25 aastat, siis võib kohus sellise isiku vabastada tingimisi edasisest karistuse kandmisest, kuid seda juhul, kui kinnipeetav ei ole kolme eelneva aasta jooksul pannud kinnipidamiskohas toime sisekorraeskirjade rikkumist.

Kui kohus keeldub eluaegset vangistust kandva kinnipeetava vangistusest tingimisi vabastada, siis isik võib uue taotluse esitada mitte varem, kui 3 aastat pärast eitava kohtumääruse kuulutamist. (Wikipedia, 2007)

1. 2. 9. Eesti

Kui enamikus Lääne-Euroopa riikides oli surmanuhtlus kaotatud juba 1970. aastate lõpuks, siis NSV Liidus jt. kommunistlikes riikides kehtis surmanuhtlus kui karistus edasi. Eesti taasiseseisvumise järel muudeti küll ulatuslikult kriminaalkoodeksit (Eesti Vabariigi 7. mai 1992. aasta seadusega “Eesti NSV kriminaalkoodeksi” uue redaktsiooni-Kriminaalkoodeksi kehtestamise kohta”) kuid mõnda aega säilis selles veel karistusena surmanuhtlus.

Kriminaalkoodeks nägi surmanuhtluse võimaliku karistusena ette viie kuriteo eest: inimsusevastase kuriteo eest, terrorismi eest, terroriakti eest välisriigi esindaja vastu, tahtliku tapmise eest raskendavatel asjaoludel ning politseiniku või politseinikuga võrdsustatud isiku suhtes toimepandud vägivaldlateo eest.

Surmanuhtlust mahalaskmise läbi oli erakorralise karistusena lubatud mõista esimese astme kuritegude tahtliku toimepanemise eest. Surmanuhtlust ei kohaldatud naiste ja selliste isikute suhtes, kes olid kuriteo toimepanemise ajal nooremad kui 18 aastat või vanemad kui 65-aastased. Armuandmise korras võis surmanuhtluse asendada eluaegse vabadusekaotusega kinnises vanglas.

Kohtuotsusega karistuseks mõistetud surmanuhtlus mahalaskmise läbi viidi Eestis viimati toime 11. septembril 1991. Hiljem ei ole surmanuhtlust karistusena taasiseseisvunud Eestis täide viidud ja surmamõistetute karistus on asendatud eluaegse vabadusekaotusega.

31. augusti 1998. aasta seisuga oli Eestis 20 inimesele mõistetud karistuseks surmanuhtlus. 18 surmamõistetul asendati karistus eluaegse vabadusekaotusega ning kahel juhul asendati surmanuhtlus 15-aastase vabadusekaotusega.

Eestis reguleerib eluaegsest vangistusest tingimisi vabastamist karistusseadustiku § 77, mille lõike 1 kohaselt võib kohus eluaegse vangistusega karistatud isiku katseajaga tingimisi karistusest vabastada, kui süüdimõistetule on karistusajast tegelikult ära kandnud vähemalt kolmkümmend aastat. (Karistusseadustik)

1. 3. Surmanuhtlus

Surmanuhtlus oli keskaja üks põhilisi avalik õiguslike karistusi, mis olenevalt kuriteo raskusest ja süüdlase isikust jagunes mitmesse alaliiki. Sageli kehtestasid seadused lihtsalt surmanuhtluse, jättes selle liigi kohtu ja järelikult tavaõiguse otsustada. Varasel keskajal ei olnud eriti levinud surmanuhtluse erinevad liigid, eelkõige piinamisega ühendatud surmanuhtlus, hilisel keskajal seevastu kasutati rohkem kombineeritud surmanuhtlust.

Kasutati selliseid surmanuhtluse liike nagu:

- **Poomine** nähti ette eelkõige vargale, kui varastatu väärtus oli üle 3 killingi. Samamoodi karistati ka varga abistajat ja varastatud kraami kokkuostjat. Poomist kui alandavat karistust ei kohaldatud kõrgemast soost kurjategija suhtes (tal raiuti pea maha). Ka naist ei poodud, selle asemel ta kas uputati, maeti elusalt või põletati. Tavaliselt poomise kvalifitseeritud vorme ei kasutatud (hukkamõistetute lohistamine tapalavale oli üldine karistuse raskendamine, mida kohaldati paljude hukkamisviiside juures kuni uusajani välja).
- **Pea maharaiumine** oli meestele ja aadlikele kohaldatud karistus. Auväärse karistusena väljendas pea maharaiumine valitseja ja kohtumõistja soovi säilitada hukatava au nii palju kui võimalik. Keskaegse inimese, eriti aumõiste seisukohalt oli see äärmiselt oluline, sest vastutus toimepandu eest ning au säilimine olid erinevad asjad. Pea maharaiumist rakendati mitmesuguste kuritegude eest (tapmine, röövimine, vägistamine, valerahategemine jms). Timuka tööriistaks oli kirves, kuid keskajal kasutati siiski pea maharaiumiseks rohkem mõõka, mis sõjariistana vastas enam selle karistuse auväärsele iseloomule.
- **Ratastamine** oli eelkõige mõrva eest ettenähtud karistus, teda kohaldati ka röövmõrva ja muude raskemate röövimiste ja reetmiste eest. Karistus seisnes selles, et hukatav seoti suurele rattale ning timukas peksis väikese ratta või muu löögiriistaga ohvri luud-liikmed puruks. Harva suri hukatav kohe tapalaval, enamasti kustus ta eluküünal alles mõne päeva pärast rattal, mis oli teiba otsa aetud ja kõrgele kõigile vaatamiseks välja pandud.
- **Tulesurm** oli ilmalikus õigusemõistmises suhteliselt vähem levinud, seevastu oli ta üks põhilisi surmanuhtluse viise raskete usuvastaste kuritegude eest. Vanas tavaõiguses kohaldati põletamist ka muude kuritegude, näiteks süütamise eest ja siit

tulenevalt ongi see üks sellise karistusliigi tekke põhjus. Teine põhjus näib tulenevat kuriteost- nimelt kohaldati põletamist selliste tegude eest, mille puhul arvati vajalik olevat viimsedki jäljed kurjategijast ära hävitada. Et inimese elujõud, aga ka kuri vaim pesitses veres, siis sobis selle hävitamiseks tuli, kui vedelikku aurustav vahend kõige paremini.

- **Neljastamine** nähti ette reetmise eest, kuid ainult mehele (naisterahvas tuli uputada). Keha tuli neljaks raiuda ning tükid avalikult välja panna. Järgiti selle niigi julma karistuse julmemat varianti, nimelt et eksekutsiooni tuli alustada elava ohvri kallal. Mõnedest õiguseraamatutest nähtub, et reeturil tuli kõigepealt tema truudusetu süda rinnast välja kiskuda, siis raiuti pea maha ning tükeldati keha neljaks osaks. Pehmem variant eeldas kõigepealt pea maharaiumist. Neljastamise vanim vorm oli neljaks käristamine hobuste vahel.
- **Uputamine** ohverdamisena lähtub vee puhastavast toimest. Germaani tavaõiguse järgi seoti ohvril lihtsalt käed ja jalad kinni või pandi veskikivi kaela. Uputamine kotis, kuhu pandi ka mõni loom, oli üle võetud rooma õiguse karistusest, kusjuures Euroopas puuduvat ahvi asendas enamasti kass. Külma talvega Euroopas aeti uputatav sageli lihtsalt jää alla. Karistuse süsteemis loeti uputamist poomisest vähemhääbistavaks ning on teada juhtumeid, kus võllasurm asendati armuandmise korras uputamisega.
- **Elusalt matmine** oli enamasti naistele kohaldatav karistus ning neist kõige julmem. Riigiseaduste kitsendustest hoolimata oli see komme tavaõiguses võrdlemisi levinud ning seondub ilmselt maajumalale ohverdamisega. Ka meestele kohaldati seda karistust, näiteks vägistamise, abielurikkumise, verepilastuse või sodoomia eest. Abielurikkumise korral võidi mõlemad süüdlased matta teineteise peale. Enamasti kaasnes elusalt matmisega teivastamine, st hukataval löödi teivas kas enne või pärast matmist kehas läbi. Selle tava päritolu on selge- nii takistati koolnu ülestõusmist ja kodukäijaks hakkamist. Keskajal ei olnud julma karistust, mida ei oleks osatud veelgi julmemaks muuta (Sootak, 1998).

Keskaegsele ja uusaja alguse kriminaalõigusele olid omased kehalised karistused ja surmanuhtlus oma rohkete liikidega. Valgustusideede levik kriminaalõiguses tähendas ühtlasi võitlust surmanuhtluse, sandistavate kehaliste karistuse ja piinamise vastu. Esialgsed edusammud (surmanuhtluse kaotamine Toskaanas 1765, Austrias 1787) olid siiski ajutised ning piirdusid surmanuhtluse kvalifitseeritud liikide kaotamisevõi

vähendamisega. Põhjus oli selles, et surmanuhtluse uusaegne põhialternatiiv-vabadusekaotus oli alles tekkimas. Vabadusekaotus hakkas surmanuhtlust tõsiselt välja tõrjuma alles seoses moodsate vanglasüsteemide ning parandava karistuse idee levikuga XIX sajandi teisel poolel. See on surmanuhtluse kaotamise teine laine (Portugal 1867, Holland 1870, Norra 1905). Ajaloolise arengu ja selle tulemuste analüüsi juurde tagasi tulles võib vaieldamatult teha järelduse, et surmanuhtluse kaotamine on üldine tendents. Käesoleval ajal on surmanuhtlus kaotatud täielikult 55 riigis (Sootak, 1996).

2. KURITEGEVUS JA KURJATEGIJAD

Hälbiva käitumise üht osa, kuritegevust, on lihtne defineerida. Seda saab teha kriminaalkoodeksi abil, mis eeldab kuriteo registreerimist ja politseiuurija tööd kuriteo avastamiseks. Nii nagu käitumisnormid ja moraal muutub ühiskonna arenedes, muutub ka kriminaalkoodeks. Tavaliselt on peetud kuritegudeks isiku- ja varavastaseid kuritegusid, mille puhul on alati olemas konkreetne ohver (kelle avalduse alusel uurimist alustatakse ja kuritegu avastatakse).

Kuritegu ja karistus peaksid olema justkui kaksikud. See tähendab, et ükski kuritegu ei tohiks jääda karistusetu. Karistuse ring on mitmekesine: hoiatused, trahvid, arest, vabaduse kaotus lühemaks või pikemaks ajaks või kõrgeim karistusmäär- surmanuhtlus.

Matti Laine (1997) juhib tähelepanu sellele, et kuritegevus on nähtus, mille põhjuseid on lõplikult võimatu määratleda, kuna kuritegevus ise on piiritlematu (latentne ehk varjatud kuritegevus). On olemas ju ka ühiskondlik nähtus nagu abielu (mida esineb erinevates vormides kõikides kultuurides), mille puhul keegi ei uuri selle põhjuseid. Pigem vaadeldakse seda ja küsitakse, mis on selle ühiskondlik funktsioon. Abielu on ühiskondlik institutsioon. Kas aga saab vaadelda kuritegevust ühiskondliku institutsioonina?

Mingil määral saab siin vastata Emil Durkheimi (1982) teooriaga. Tema kõneleb sellest, et kuna kuritegevus on alati olemas olnud, siis saab seda lugeda normaalseks nähtuseks ja anomaaliateks ainult kuritegevuse trendide järske tõuse. Kuritegevus pole üheski ühiskonnas kunagi kahanenud, kahanenud on ehk vaid mõni kuriteoliik, kuid asemele on tekkinud teisi. Kui kaoksid ära röövimised, siis ühiskondlik hukkamõist tugevneks näiteks ebaviisaka käitumise suhtes ja selline käitumine kriminaliseeritaks. Lõpuks kanduksid kuriteod üle moraalivaldkonda.

Kurjategija tüüp ei seostu otseselt kriminoloogia teooriaga. Jaan Sootak (1998) on kirjutanud kurjategijate isikute neljast jaotusest:

- Harjumuskurjategijad;
- Degenereerunud kurjategijad;

- Esmakurjategijad;
- Juhusekurjategijad.

On enesestmõistetav, et kaks esimest kurjategijatüüpi on ohtlikud ja nende puhul ei saa rääkida üldpreventsioonist ning eripreventsioonist saab kõnelda vaid kurjategija isoleerimisel üldsuse kaitsmisel. Esma- ja juhusekurjategijatele saab rakendada nii üldpreventsiooni, kui ka eripreventsiooni. Otstarbekas oleks kohaldada neile tingimisi karistust. Mõistagi on iga degenereerunud või harjumuskurjategija alguses esma- ja/ või juhusekurjategija, millest selgub, et preventsiioonist pole kasu olnud. Kuid siiski on harjumus- ja degenereerunud kurjategijate panuseks oma vähese arvu kohta ebaproportsionaalselt suur kuritegude hulk (Lykken, 1995).

2.1. Vangide subkultuur

Vanglajuhtkonna filosoofiast olenemata leidub vangikogukonnas alati juhte. Seal on alati olemas sotsiaalne struktuur, aastmed, nende sümbolid, sotsiaalne kontroll ja sotsiaalsete suhete “seadusandlus”. Seal on olemas sotsiaalsed eelistused, surved, kommunikatsioonimudelid ja pingete maandamise mehhanismid. Seal on mingi inimgrupi sotsiaalsele seisundile iseloomulikud suhted, väärtushinnangud ja uskumused.

Kinnipeetavatel on oma subkultuur, mille järgi nad kinnipidamisasutustes elavad, neil on omad kirjutamata seadused, mille alusel jaotatakse kinnipeetavad erinevatesse gruppidesse ning on olemas ka omad nn „*ponjatied*”, mida ka järgitakse ning püütakse nende põhimõtteid mitte rikkuda, vastasel korral ei pälvi nad heakskiitu teiste kinnipeetavate suhtes.

Gresham Sykes (1958) on põhjendanud funktsionaalselt ka “salakeelerolli” tekkimist vanglas. Selliseid rolle on vaadeldud mitmes uurimuses. Salakeeleroll teadvustab vangile ta koha ja ülesande vanglakogukonnas. Selliseid rolle on käsitletud mitmes uurimistöös. Näiteks John Irwin (1980) vaatleb neid rolle ameerika vanglates oma isikliku vanglakogemuse põhjal. “Õige poiss” (right guy) on usaldusväärne isik, sageli tugev ja turvaline. “Merkant” (merchant) hoolitseb kauba ja tarbeesemete jaotamise ning vahetuse

eesti. Vanglates on ka “kuningannad” (queens), kes avalikult tunnistavad end homoseksualistideks. Isikutel, kellest tulid homoseksualistid vanglatingimustes, on ka oma nimi- eesti vanglaslängis “kuked” (punks). “Karmid, platnoid” (toughs) on avalikult ja ägedalt vaenulikes suhetes vanglajuhtkonnaga, nn normaalse ühiskonnaga ja sageli ka teiste vangidega. “Töörügajad” (square johns) on vangid, keda tegelikult kurjategijateks ei peetagi ning kes sageli orienteerivad välismaailmale. “Vembuennad” (characters) on klounid, nad lõbustavad teisi oma riietuse, keelekasutamise, anekdootidega või eripärase käitumisega. “Rotid”, eesti vanglaslängis “kitsed” (rats) on pealekaebajad.

Soome vanglateski on taolised rollid, kuigi need traditsioonid ei ole vast nii tugevad kui ameerika vanglas. “Kuningas” korraldab näiteks kauplemist tablettide, hašiši ja muu keelatudga. “Piossmeestel” (rikastel) on raha ning sageli on nad “kuninga” finantseerijaks. “Torpeedod” esindavad vägivalatsejaid, nendelt võib osta näiteks kehavigastuse tekitamise teenuseid. “Sisalikud” on argpüksid, kes sageli elutsevad vabatahtlikult vangla eriosakonnas. Rollidel on selged aastmed, võimu- ja privileegihierarhiad.

Kõik vangid ei kohane vanglatingimustega ühtmoodi. Johan Galtung (1958) jaotab vangide psühholoogilised kaitsereaktsioonid alljärgnevalt:

1. **Põgenemine vanglakogukonda.** Vang võtab vangla omaks ja kohaneb sellega. Ta käitub mustervangina, järgib eeskirju ja tunneb huvi vangla kõikide probleemide vastu, kuid välisilma vastu peaaegu üldse mitte. Vabaduses olles soovib ta mõnikord isegi tagasi vanglasse. Karistusest on saanud kingitus.
2. **Põgenemine vangikogukonda.** Vang otsib intensiivselt kontakte teiste vangidega ja vangide subkultuuriga. Ta rõhutab vangide solidaarsust. Tegemist on prisonisatsiooniga seonduvate normide ja väärtushinnangute omaksvõtmisega.
3. **Põgenemine välismaailma.** See põgenemine ei tähenda tegelikku füüsilist vanglast põgenemist. Vang püüab nii palju kui võimalik hoiduda kõigest vanglaga seotust, pöörates kogu oma tähelepanu välismaailmale ja püüdes hoida kontakte ainult sellega.
4. **Põgenemine tegutsemisse.** Vang tegutseb nagu iseenda advokaat, korraldades kogu aeg midagi ning tundes muret edasikaebamiste jne pärast.
5. **Põgenemine süü lunastamise.** Sellega tegeleb “kannatav” vang, kes püüab oma vangistusaega kasutada süütundest vabanemiseks.

6. **Põgenemine haigusse.** Haigestumise abil saab muuta vangla rutiinset päevarežiimi ja saada vaheldust. Üleminek vangi rollist haige rolli leevendab vanglaelu pingeid ja stressi. Alati ei tarvitsegi olla tegemist simuleerimisega, vang võib tõepoolest haige olla.
7. **Põgenemine korrarikumistesse.** Nende abil saab välja valada vanglas tekkinud agressiivsuse ja tuua vaheldust monotoonsesse vanglaellu. Korrarikumised võivad ka mängida tähtsat osa vangi staatuse tõstmisel vangikogukonnas. Selliste korrarikumistega võib saavutada teiste vangide lugupidamise.

Coheni ja Taylori (1986) arvates on pikaajalise vangistuse tingimustes vangide jaoks peamiseks iseendaga toimetuleku vahendiks vastuhakk. Nad eristasid viit vastuhakuliiki:

- Esimene neist on kaitsepositsiooni sissevõtmine. Vang püüab teha oma vanglaelu võimalikult talutavaks. Kuid sellises kaitstes on kõige tähtsamad need vahendid, mille abil vang püüab probleemses keskkonnas säilitada eneseväärikust. On vaja säilitada enesekindlust ning pidevalt vastu seista nii hingelisele kui füüsilisele läbipõlemisele.
- Teine vastuhakuviis on kampaaniate korraldamine. See tähendab näiteks, et vang saadab pidevalt ajalehtedele kirjutisi ja ametivõimudele ning organisatsioonidele kaebusi jne.
- Põgenemised ja nende kavandamine on kolmas vastuhakuviis. Sageli piisab ainult põgenemisele mõtlemisest. Eeldatakse, et põgenemine kuulub vangi rolli juurde.
- Vastupanu neljas viis on streigid, mis tavaliselt pannakse toime nälgimisega.
- Viies viis on massiline allumatus, mille puhul on tegemist mitmesuguste rahutuste ja vanglaülestatõusudega. Need eeldavad juba suhteliselt ühtset ja kollektiivset tegutsemist (Laine 1997)

2.2. Kinnipeetav kui patoloogiline isiksus

Isiksuse häirete ja kuritegevuse vahelist seost käsitlevad paljud teosed. Enamik uurijaid on seisukohal, et hälvetega isiksusi on kurjategijate hulgas tunduvalt rohkem, kui mittekurjategijate hulgas (H. Hyland, 1942; W. McCord, 1982).

Põhilise hälbena mainib McCord kriminaalsed psühhopatoloogiat. Sellise patoloogia tekkepõhjusi näeb ta eelkõige geneetilistes anomaalides (YY kromosoomide kombinatsioonis), hormoonilistes häiretes, konstitutsionaalsetes faktorites, mõningates orgaanilistes haigustes, kõrge füsioloogilises erutuvuses ja vanemate, eriti isa psühhopaatias.

Lapsepõlve tagakiusamiste ja hilisema vägivaldse käitumise vahel valitseb seos, samuti on ilmne seos psühhopaatia ja vägivalda vahel. Ometi ei viita see käsitlusviis olulisele lapsepõlve tagakiusamise ja psühhopaatia vahelisele seosele, nagu tuvastati Weileri ja Widomi uuringus. Seost lapsepõlve tagakiusamise ja vägivalda vahel vahendab psühhopaatia. Kalduvus psühhopaatiale ja vastavale käitumisele on iseloomulik isikutele: kes elavad peredes, kus lapsi koheldakse halvasti, vanemad on impulsiivsed ja impulsse ei suudeta kontrollida, kus valitseb hüperaktiivsus, alkoholi kuritarvitamine, suhtlemine on häiritud ning pettumusi talutakse halvasti (Weiler & Widom, 1996).

Noorukitel on sotsiaalne kontroll madalam kui lastel ja täiskasvanuil ning seetõttu on noorukitel rohkem võimalusi kuritegevuseks, kalduvust kuritegevusele (Agnew, 1997).

2.3. Kasvatusprotsessi seos kuritegeliku käitumisega

Üheks olulisemaks riskifaktoriks ebaadekvaatsele sotsialisatsioonile on isa puudumine, osalt sellepärast, et laste kasvatamine on üsna nõudlik ala, milles paljud üksikvanemad omapead adekvaatselt toime ei tule, ning osalt seetõttu, et distsipliiniküsimustes näib isa etendavat eriti olulist rolli (Siegman, 1966). Kuna antisotsiaalse isa laps pärib pooled isa geenidest, on ta vastavalt suuremas ohus. Hutchings & Mednick (1977) uurisid kriminaalsust täiskasvanud adoptiivlaste seas ning leidsid, et kasuisade kriminaalsus peaaegu kahekordistas kasupoegade riski kuritegevusele, kui lapsel oli selleks bioloogiline eelsoodumus, kuid ei avaldanud mõju teistele. Selle mudeli järgi muutub kriminaalsus võrdeliselt sisemiste kuritegelike kalduvuste hulgaga ning pöördvõrdeliselt vanemliku kvaliteediga. Paljudel diagnoositud hüperaktiivsetel noorukitel ei pruugi üldse arengulist neuroloogilist häiret olla, vaid pigem ei ole nende vanemad tahtnud või suutnud neid jälgida ja kontrollida tänu nende raskesti koheldavale iseloomule (Lykken, 1995).

Tänapäeval kõige rohkem muret tekitavad, pisikuritegusid sooritavad ja alkoholi tarvitavad lapsed, kelle hulk paistab kiiresti kasvavat, on suures osas isatuse ohvrid või ükskõiksete isade ohvrid. Üha selgemini nähakse ja tunnistatakse, alguses küll vastumeelselt seda, et psüühilise kahjustuse tekkimise põhjuseid tuleb otsida kodudest ehk perekondadest. Mida rohkem peab laps kohe algusest peale vastu võtma signaale, et teda ei aktsepteerita kas siis täielikult või osaliselt, või sellega seonduvad nõuded teatud tingimuste täitmiseks, seda ebakindlamaks tema eksistents jääb. Selle tundemärgiks on jätkuv ebakindlus ja rahutus. Alkohoolikute perest pärit laps on talunud valesid, pettusi, silmakirjalikkust ja alandamist (Paloheimo, 2002).

3. UURIMUSTULEMUSED

3.1. Eluaegsed Ämari Vanglas

Hetkel viibib Ämaris 6 eluaegset. Saabumisest alates 3 kuu jooksul jälgitakse neid, erinevad spetsialistid vestlevad nendega. Selle aja jooksul leitakse neile võimalus töötamiseks (kooli päevnik, kiriku päevnik, saunamees, köögitööline jne) ja paigutatakse nad eluosakonda. Edaspidi toimuvad regulaarsed vestlused psühholoogiga - esimesel aastal vähemalt kord kvartalis, edaspidi vastavalt vajadusele, aga mitte vähem kui 2 korda aastas. Lisaks toimub kord kvartalis ümarlaud vangla juhtkonnaga. Kõigil eluaegsetel on võimalus osaleda õppetöös, perepäevadel, rehabilitatsiooniprogrammides.

3.2. Uurimistöö metoodika

Andmete kogumiseks koostati spetsiaalse küsitluslehe eluaegset vanglakaristust kandvatele kinnipeetavatele. Küsitluslehes esitatud küsimuste teel taheti jõuda selgusele, kuidas elavad eluaegsed kinnipeetavad Ämari vanglas, millised on nende suhted nii administratsiooniga kui ka teiste kinnipeetavatega ning kuidas nad siinse eluga toime tulevad. Koostati ka küsitlusleht töötajatele (vangistusosakonnast, sotsiaalosakonnast, julgeolekuosakonnast), võrdlemaks nende nägemust eluaegse vanglakaristusega kinnipeetavate elust ning võimalikest esinevatest probleemidest. Mõlemad küsimustikud olid nii eesti kui ka vene keelsed.

Lisaks koostati vanglates tehtavatest riskihindamistest lühivariandi, kust võeti välja autorile kõige rohkem huvi pakkunud küsimused ning võrreldi neid kuue pikaajalise karistusega kinnipeetavatele tehtud riskihindamise küsimustega, et teha selgeks riskide vahed eluaegset karistust ja pikaajalist karistust kandvatel kinnipeetavatel.

Töös uuritavad isikud olid 6 eluaegset vanglakaristust kandvat ning pikaajalise karistusajaga kinnipeetavad Ämari Vanglas. Kõige pikemat aega on nendest eluaegsetest kinnipeetavatest vanglas viibinud kinnipeetav, kes asub kinnipidamiskohas juba 1983

aastast, kõige lühemat aega aga kinnipeetav, kes alustas karistuse kandmist 2000-ndast aastast. Kõige vanem nendest on sündinud 1954 aastal, kõige noorem aga sündinud 1972 aastal. Eluaegsed kinnipeetavad, kes asuvad antud momendil Ämari Vanglas, toodi siia edasist karistust kandma 2002 aastal ja on keskmiselt vanglas viibinud ühel korral, karistatud kriminaalkorras aga keskmiselt kahel korral.

Võrreldavatest 6- st pikaajalist karistust kandvatest kinnipeetavatest on kõige pikemat aega vanglas viibinud kinnipeetav, kelle karistuse algus on 1995 aastal ja kõige vähem kinnipeetav, kes alustas karistuse kandmist 2002 aastal. Kõige vanem nendest on sündinud 1954 aastal ja kõige noorem sündinud 1973 aastal. Pikaajalise karistusega kinnipeetavad, kes olid uuritavateks ning asuvad antud momendil Ämari Vanglas, on keskmiselt vanglas viibinud 2 korral, karistatud kriminaalkorras aga keskmiselt neljal korral.

3.3. Ametnikud

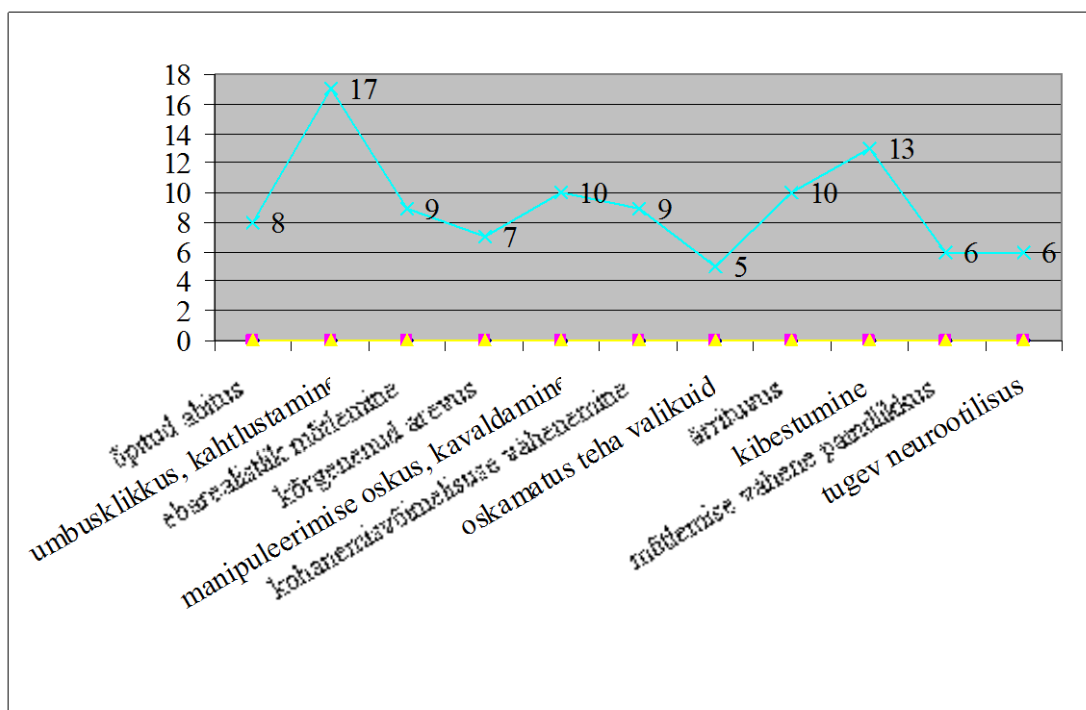
Küsimustik, mis oli mõeldud töötajatele, kes eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavatega töötavad, sisaldas alljärgnevaid küsimusi ning vastused neile olid erinevad.

1. Milliseid eesmärke peaks täitma süüdimõistetule määratud pikaajaline või eluaegne vangistus?

- Eesmärgiks peaks olema see, et kinnipeetav saaks aru oma kuriteost, millist kahju ta tekitas kõigepealt ühiskonnale, iseendale ja oma lähedastele. Tuleks üle vaadata oma eluväärtused, et mõista, et inimese elu on kõige suurem väärtus.
- Resotsialiseerimine, samas võttes arvesse võimalust vabaneda alles 30 aasta pärast, on see pigem karistamine.
- Süüdimõistetule saaks aru, mida ta on teinud, selle asemel et süüdistada teisi.
- Pikaajaline karistus ei täida kinnipeetava suhtes mingeid eesmärke, see on hoopis ühiskonna ja kannatanute rahustamiseks.

- Eraldada kinnipeetav ühiskonnast, anda sotsiaalselt ja psühholoogilist abi, et ei toimuks suurt võõrandumist ühiskonnast.
- Mingite teooriate põhjal võiks järeldada, et see tema käitumist parandab, kuid mina isiklikult seda usku ei ole. Isoleerimine ühiskonnast võib inimese arengut pigem pärssida. Eesmärgiks peaks olema tagajärgede likvideerimine (mingisugusel viisil tekitatud kahju korvamine ühiskonnale). Samuti isiku arenemise võimaldamine (arusaamine tegude halbadest ja headest tagajärgedest; seniste mõttevigade parandamine positiivsel viisil, mitte vangla subkultuuriga sulandudes; elu planeerimine õiglasemal moel, kui senini; suhete hoidmine ja loomine jpm.)
- Kannatanu või tema lähedaste afektiseisundi rahuldamine või kättemaksuhimu rahuldamine. Ühiskonnas õigustunde tekitamine, kurjategija karistamine, ühiskonna turvalisuse tagamine, ohtliku isiku isoleerimine.
- Mõistmist ja arusaama tehtud kuriteo kohta. Et kinnipeetav mõistaks oma kuriteo raskust.
- Peaks täitma harivaid ja kasvatuslikke eesmärgi, aga täidab allasuruvaid (inimlikkust) ja kuritegelikult harivaid.
- Täidab ühte eesmärki- kurjategija isoleerimine ühiskonnast.
- Eluaegne või pikaajaline vangistus peaks määrama sellistele isikutele, kes ei sobi ühiskonnas elama, kes on ohtlikud teistele inimestele ja kes on parandamatud. Nad on isiksusehäirega inimesed.
- Kinnipeetav muudab oma suhtumist teistesse inimestesse ja saab psühholoogilist abi.
- Ühiskonnast eraldatust, vajadusel psühholoogiline või psühhiaatriline ravi. Karistus peab olema proportsioonis toime pandud teoga.
- Isoleerima kõrgohtliku kurjategija maksimaalselt pikaks ajaks.
- Anda piisavalt aega isiksuse ja tema väärtushinnangute muutumiseks ja muutumise kinnistumiseks (selleks vajalik kõrvaline abi).
- Peaks muutma inimese mõttemaailma ning peaks aru saama toimepandud kuriteo tõsidust. Praegusel juhul on tegemist aga lihtsalt kinnipeetavate isoleerimisega ühiskonnast.

- Kui inimene on saanud eluagse vanglakaristuse, siis tähendab see seda, et ta on toime pannud raske kuriteo (või mitu), mille eest peab vastutama ühiskonna ees.
 - Inimene on tehtud kuritegude eest süüdimõistetud kõige kõrgemal määral ning tal tuleb karistus ära kanda terves ulatuses.
 - Anda võimalus analüüsida tehtud kuritegu, põhjusi, anda võimalus muuta endas negatiivseid harjumusi, elustiili ja käitumist.
 - Võimalusel valida selline karistuse kandmise viis, mille all eluagene ei tunneks ennast orjana, näitamaks, et sellega ei ole elu veel lõppenud.
 - Uute raskete või muude kuritegude sooritamise võimaluse ära võtmine.
3. Millised on nende kinni peetavate, kes on viibinud pikka aega kinnipidamisasutuses, isiksuslikud tüüpilised iseärasused?

Joonis 1. Kinnipeetavate tüüpilised iseärasused

Milliseid iseärasusi on võrreldes lühiajalist vangistust kandvate kinnipeetavatega?

- Kohanemine vangla eluga, aja ratsionaalne kasutamine (õppimine, töö), arutlemisoskus.
- Tunne, et isoleeritud.
- Lootusetus, elumõtte puudumine.
- Hea kohanemisvõime, täielik ükskõiksus.
- Tähelepanu vajadus, kirjutavad rohkem kaebusi.
- Sõltuv, nõrk, abitu, oskamatu probleemidega toimetulekul.
- Eitamine (eluliselt ohustavate asjaolude järjekindel mitteteadvustamine, nendest eemaldumine)
- Puudub oskus toime tulla igapäevase eluga.
- Sügav analüüsivõime.
- Kõrgendatud nõudmised nii administratsiooni, kui ka teistele riigiasutustele, kõrgendatud enesehinnang.
- Alatult käitumine, nutikus, kohanemisoskus.
- Tunnevad paremini seadusi, omavad elus kindlat eesmärki.
- Mitte tahtmine sattuda teiste kinnipeetavate mõju alla, enesekindlus endas ja oma tegudes, eraldatus, iseseisvus.
- Suurem osa ei usu tingimisi ennetähtaegse vabastamise võimalusse.
- Ükskõiksus kõige ja kõigi suhtes.

3. Milliseid probleeme võib esineda eluaegsest vangistust kandvate kinnipeetavate elus vangistuses viibides?

- Suutmatus leida tööd (8)

- Suhted lähedastega / sugulastega (19)
- Kaasinimeste suhtumine (7)
- Ühiskonna suhtumine (18)
- Tunne või arusaam, et tegelikult ei ole teda kellelegi vaja (10)
- Rahapuudus (1)
- Asjaajamine ja suhtlemine kõikvõimalike ametnikega (8)
- Suhtlemisraskused kaasinimestega (3)
- Oskamatus enesega midagi peale hakata (4)
- Oskamatus end ära majandada (3)
- Tülpimustunne, mis tekib kui kõik ei lähe soovitud moel (8)
- Alkoholi tarvitamine (1)
- Narkootikumide tarvitamine (3)
- Masendustunne kõikvõimalikest tagasilöökidest (10)
- Suhtlemine endiste, nüüdseks edukate sõpradega (4)
- Kergesti mõjutatavus teiste kinnipeetavate poolt (3)
- Oskamatus ütelda „ei“ (1)
- Isik ärritub kergesti, kui temast ei taheta aru saada (11)
- Kuna võimalused on piiratud, siis tunneb ta end teiste seas „valge varesena“, mis
võimendab tema kibestumistunnet (4)
- Suhted toanaabritega (4)
- Terviseprobleemid (6)

- Seksuaalelu probleemid (12)

4. Mida saaks/peaks tegema vangla, et eluaegset vangistust kandva kinnipeetava toimetulek negatiivsete tagajärgedeta vangistuses oleks üldse võimalik?

- Erinevad programmid, et elu vabaduses ei jääks neile võõraks. Samuti peresuhete tugevdamine. Vahet ei tohiks teha eluaegsete ja tavakaristusega kinnipeetavate vahel.
- Sarnane kohtlemine, mis teistele kinnipeetavatele osaks saab. Näiteks väljasõidu võimaldamine 1 päevaks elektroonilise valvega.
- Resotsialiseerimisprogrammid.
- Et kinnipeetav ei kannaks karistust paljudes erinevates vanglates.
- Leida rakendust tööl või koolis, et täita aega ja ta tunneks end vajalikuna. Võimaldada valida eluruumi ja võimalus olla ka omaette.
- Tööle rakendamine.
- Psühholoogide erinevad loengud jne. kinnipeetavaid huvitavatel teemadel.
- Tööle saamisega kaovad paljud probleemid.
- Tuleb lasta töötades tekitatud kahju heastada.
- Mitte paigutada ühte ruumi isiksusena „raskeid tüüpe“, kellega tekivad kergesti probleemid.
- Lubada koduste probleemide korral erandkõrvaldamisi, kuna telefoni teel on raske probleeme lahendada.
- Valvuritele ja teistele pika karistusajaga kinnipeetavatega töötajatele korraldada „suhtlemine raskete tüüpidega“ koolitus.
- Võimaldada suhelda võimalikult palju lähedastega.
- Võimaldada õppimine.
- Igasugune enesetäiendamine. Eneseabi raamatute lugemine. Psühholoogiline nõustamine.

- Vanglate suhtumine eluaegsetesse arvan olevat liiga liberaalne, nende kinnipidamise režiimi peaks karmistama.
- Võimaldada sportimine.
- Sihipärane töö, mille tulemusel hakkaks kinnipeetav õigete nägemustega tulevikku vaatama.
- Hõivama millegagi eluaegsete vaba aja pärast tööd.
- Ikkagi hoidma neid kinnistes kambrites teistest kinnipeetavatest eraldatult ning hoides neid pideva kontrolli all.

5. Mida saaks/peaks tegema eluaegset vangistust kandev kinnipeetav, et tema võimalik vabastamine oleks üldse võimalik?

- Saavutama psüühiline ja vaimne tasakaalus.
- Osa võtta erinevatest programmidest, mida vangla pakub.
- Olema kursis eluga väljaspool vanglat.
- Käituma eeskujulikult, õppima, töötama ja kahetsema tehtut.
- Tõestada, et suudab ühiskonnas toime tulla.
- Hoidma sidet lähedastega.
- Olema motiveeritud muutustele, tegelema sügava eneseanalüüsiga (psühholoogi või kaplani abiga.)
- Hüvitama materiaalse kahju, võimalusel ka moraalse.
- Täielik kahetsus oma teo üle.
- Muutma oma maailmavaadet.
- Psühholoogiga koostöö, mõõdetava isiksuse arengu tulemuseks.
- Mitte rikkuma kinnipidamise režiimi ning aru saama, et kõik sõltub neist endist.
- Oma käitumisega näitama, et ta ei ole sotsiaalselt ohtlik element (väljautlemiste puudumine, konfliktivaba suhtlemine teiste kinnipeetavatega ja ka vangla administratsiooniga).

- Igapäevaselt tõestama nii vangla administratsioonile kui ka ühiskonnale, et on valmis ja suudab täisõiguslikult elada ühiskonnas, aga mitte kohaneda seal.
- Esiteks peab iga päev mõtlema selle koleda peale, mida ta tegi ning teiseks lootma selle peale, et kunagi tema poolt tehtud kuritegu unustatakse.

6. Kas see, et eluaegset vangistust kandval kinnipeetaval avaneb seaduse järgi õigus taotleda tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamist alles pärast 30-aastast vangistust, on:

A. ÜHISKONNA VAATEKOHALT

- mõistlik (6)
- enamini mõistlik kui ebamõistlik (7)
- enamini ebamõistlik kui mõistlik (7)
- ebamõistlik (1)

B. KINNIPEETAVA ÜHISKONDA NAASMISE VAATEKOHALT

- mõistlik (3)
- enamini mõistlik kui ebamõistlik (5)
- enamini ebamõistlik kui mõistlik (4)
- ebamõistlik (8)

Arvamuse põhjendamine:

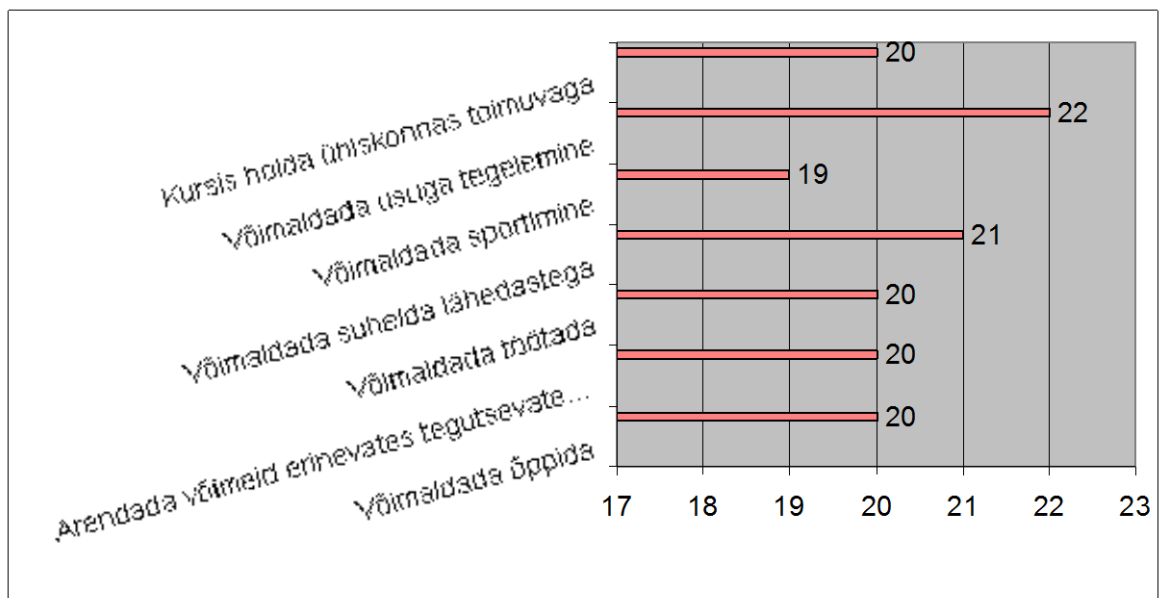
- Raske ühiskonnaga kohaneda, kui on 30 aastat vangistuses viibitud.
- Kinnipeetava seisukohalt pigem vabastada kasvõi eluaegse kriminaalhooldusega.
- Vabanedes kasutusele võtta väga ranged meetmed.
- Sõltub vanusest.

- Liiga pikk aeg. 10 aastase vangistuse järel võiks asjad uuesti läbi vaadata.
- Kahtlus, kas selliste inimeste tõekspidamised ja iseloom muutub.
- 30 aasta pärast väike võimalus läbi lüüa.
- Vanglas hoidmine on kulukas.
- Ohtlikkuse tegureid peaks määrama tema käitumise jälgimine vangistuses ning ka arvestama ohtlikkuse tõusu alkoholi jooles olles. Kuna isikuvastased kuriteod on 80% sooritatud alkoholi liigtarbimisega, siis peaks tegelema sõltuvusprobleemidega. Võõrutusravi probleemide tekkides (vabaduses) peaks olema kohustuslik.
- Ühiskonna mõistes on ohutum, kui ohtlik kinnipeetav on vanglas.
- Kas kinnipeetav on siis ohtlikum, kui ta 30 aasta asemele on ära kandnud 15 ja pole olnud probleeme?
- 30 aastat on ikka liiga pikk, see võiks ikka olla lühem.
- Tähtis on kinnipeetava resotsialiseerimine.
- Kinnipeetav loodab imele, et ta suudab pärast vabanemist elada nagu kõik teised inimesed.
- Ühiskond ei ole alati pädev sellistes küsimustes, kinnipeetava poolt, pärast vabanemist, enesesäilitamise ja ellujäämise instinkt.
- Oluline alateadvuse muutumine, tuleviku mitteteadmine.
- Ühiskond on kahtlemata eluaegsete vabastamise vastu, kuid teoreetiliselt peavad sellise variandi võimalikuks. Iga kinnipeetav arvab, et vangla ei ole tema muutmise koht.
- Kõik sõltub kinnipeetava vanusest ja neil ei ole garantiid, et neile 30. aasta pärast armu antakse.
- 30. aasta pärast tekkib kinnipeetaval võimalus kätte maksta neile, kes ta vangis saatsid.

7. Kas on mõistlik eluaegset vangistust kandvad kinnipeetavad vangistuses viibides isoleerida teistest kinnipeetavatest ja hoida neid lukustatud kambrites?

Jah4..... Ei18.....

8. Mida saaks teha vangla vangistuse eesmärgi täitmiseks kinnipeetavat resotsialiseerides?

Joonis 2. Vangla tegevus resotsialiseerides kinnipeetavat

3.4. Eluaegsed kinnipeetavad

Eluaegsete vanglakaristust kandvatele kinnipeetavatele mõeldud küsimustike küsimused ja vastused alljärgnevalt:

1. Vastavalt seaduses sätestatud karistumääradele ja toimepandud kuriteo raskusele määrab kohus isikule karistuse. Milliseid eesmärke peaks täitma süüdimõistetule määratud pikaajaline või eluaegne vangistus?

- Süü tunnistamine ja omaks võtmine.
- Isoleerimine ühiskonnast, karistuse kandmisele tuleb läheneda individuaalselt, aga mitte tegutsema ühiskonna arvamusest lähtuvalt.
- Tolerantsus ja seaduse järgimine.
- Tuua ühiskonda tagasi täisõigusliku, terve, psüühiliselt stabiilse inimese.
- On raske vastata.
- Liiga pikk karistus ei täida oodatud eesmärke. Maksimaalselt pikaks karistuseks arvan olevat 6 – 8 aastat. Inimene, kes seaduskuulekalt soovib edasi elada, saab tehtud vigadest juba 2 – 3 aasta möödudes aru.

2. Millised on nende kinnipeetavate, kes on viibinud pikka aega kinnipidamisasutuses, isiksuslikud tüüpilised iseärasused (iseloomuomadused) ja milliseid iseärasusi olete täheldanud võrreldes näiteks lühiajalist vangistust kandvate kinnipeetavatega?

- Eemalduvad üldisest hallist massist, sest lühikese karistusega kinnipeetavate hulgas on ülisuur protsent mõistmatuid. Pika karistuse saanud kinnipeetav elab lootuses varem oma pere juurde saada. Lühikese karistusega kinnipeetav näiteks 1– 2 aastase karistusega võtab seda lühikest karistust liiga loomulikult.
- Psühholoogide poolt on tõestatud, et pärast 5 – 7 aastast karistuse kandmist toimuvad kinnipeetava psüühikas muudatused, tõenäoliselt halvema poole- võttes

neilt ära kõik, mis võib viia pöördumatute tagajärgedeni, sest vangla on mingiks ajaks nende kodu. Lühiajalise karistusega kinnipeetavad elavad kergemini seda üle, sest nemad arvavad oma karistust olevat lühiajalise seiklusena või vanglaelu romantikana.

- Tüüpiliseks omaduseks on suuremal jaol meeleheitlikkus, mitte pika karistuse pärast, vaid sellepärast, et tehakse kõik selleks, et halveneksid kinnipeetava väärtused ja omadused.
- Kildkondlikkus.
- Kurjus, närvivapustused, kerge ärrituvus, kergemeelsus, kõrge enesehinnang, vastuvõetamatu kriitika suhtes.
- Ebakindlus homse päeva suhtes, täieliku jõuetuse tunnistamine rumalate bürokraatlike keeldude ja nõudmiste suhtes. Puudub usk õiglusesse.

3. Milliseid probleeme võib esineda eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate elus vangistuses viibides?

- Suutmatus leida tööd (3)
- Suhted lähedastega / sugulastega (3)
- Kaasinimeste suhtumine (2)
- Ühiskonna suhtumine (5)
- Tunne või arusaam, et tegelikult ei ole teda kellelegi vaja (3)
- Rahapuudus (1)
- Asjaajamine ja suhtlemine kõikvõimalike ametnikega (4)
- Suhtlemisraskused kaasinimestega (1)

- Oskamatus enesega midagi peale hakata (2)
- Oskamatus end ära majandada (1)
- Tülpimustunne, mis tekib kui kõik ei lähe soovitud moel (2)
- Alkoholi tarvitamine (1)
- Narkootikumide tarvitamine (1)
- Masendustunne kõikvõimalikest tagasilöökidest (2)
- Suhtlemine endiste, nüüdseks edukate sõpradega (1)
- Kergesti mõjutatavus teiste kinnipeetavate poolt
- Oskamatus ütelda „ei“
- Isik ärritub kergesti, kui temast ei taheta aru saada (1)
- Kuna võimalused on piiratud, siis tunneb ta end teiste seas „valge varesena“, mis vähendab tema kibestumistunnet (3)
- Suhted toanaabritega (1)
- Terviseprobleemid (2)
- Seksuaaleluprobleemid (2)

4. Mida saaks/peaks tegema vangla, et eluaegset vangistust kandva kinnipeetava toimetulek negatiivsete tagajärgedeta vangistuses oleks üldse võimalik?

- Esiteks mäletama, et karistuse aeg ei ole lühike ja teiseks, et võetakse ära vabadus, mitte aga inimlikud õigused.
- Peab vaatama igat ühte individuaalselt. Kõik ei pea vastutama kellegi ühe tehtud vigade pärast, korraldama psühholoogilisi treeninguid jne.

- Mitte näitama üles liigset hoolivust.
- Vangla peab tegema kõik selleks, et inimesest ei tekiks nii füüsilisel kui ka vaimselt alaarenenu, kuid antud momendil just praegu seda tehaksegi.
- Võimaldama töötada, võimaldama vabal ajal tegeleda millegi huvitavaga.
- Võimaldama parema sissetulekuga töö, teisiti võiks olla ka ajaveetmine asjadega, näiteks olmetehnika.

5. Mida saaks/peaks tegema eluaegset vangistust kandev kinnipeetav, et tema võimalik vabastamine oleks üldse võimalik?

- Tõestama, et ta ei ole ühiskonnale ohtlik ja on oma vigadest aru saanud ning julgeb neid tunnistada eelkõige endale.
- On raske vastata.
- Uskuma jumalasse.
- Ära elama miinimum kolmkümmend aastat pärast süüdimõistvat kohtuotsust.
- Õppima, iseseisvalt arenema, mitte rikkuma režiimi.
- Rumal inimene ei mõista kunagi, mille eest teda karistati, targale inimesele ei ole nii pikka karistust vaja. Ja üldse, miks peab kinnipeetav tõestama oma õigust saada vabadusse?

6. Kas see, et eluaegset vangistust kandval kinnipeetaval avaneb seaduse järgi õigus taotleda tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamist alles pärast 30-aastast vangistust, on:

C. ÜHISKONNA VAATEKOHALT

- mõistlik
- enamini mõistlik, kui ebamõistlik (2)
- enamini ebamõistlik, kui mõistlik
- ebamõistlik (4)

D. KINNIPEETAVA ÜHISKONDA NAASMISE VAATEKOHALT

- mõistlik
- enamini mõistlik, kui ebamõistlik
- enamini ebamõistlik, kui mõistlik (2)
- ebamõistlik (4)

Arvamuse põhjendamine:

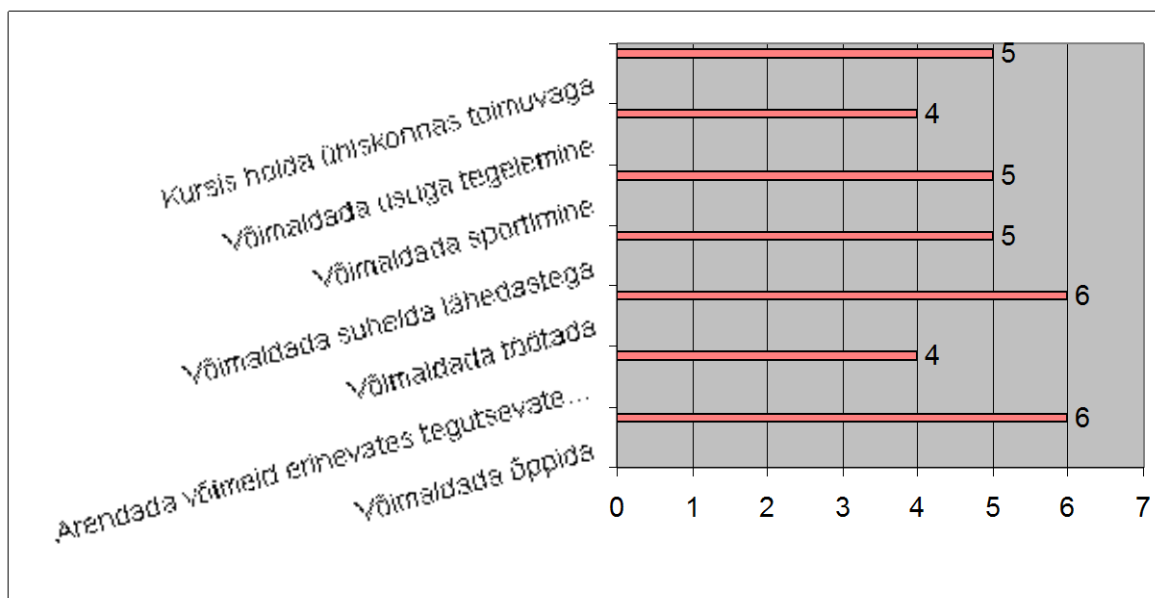
- Selline karistusaeg on liiga pikk, et eriti praegustes oludes “ellu jääda” , ilma psüühiliste traumadeta ja tervise kahjustusteta.
- Kolmekümne aasta pärast kaovad praktiliselt kõik kontaktid lähedaste, sõpradega ning see inimene oleks potentsiaalne asotsiaal.
- Kolmekümne aasta möödudes, arvestades Eesti vanglate elutingimusi, vabaneb sealt inimese asemel „rääkiv ahv„.
- Ühiskonna arvamuse kohta vastata ei oska, kuid ikkagi pürgib iga inimene normaalse elu poole.

- See ei oma karistuse, vaid piinamise eesmärki. Vangla peab suunama õigele teele ja aitama kaasa naasta ühiskonda, kuid praeguse seisuga on meid maha maetud. Ka eluaegsetele peaks antama võimalus varasemaks vabanemiseks. Aga see tähendaks seaduse muutmist.

7. Kas on mõistlik eluaegset vangistust kandvad kinnipeetavad vangistuses viibides isoleerida teistest kinnipeetavatest ja hoida neid lukustatud kambrites?

Jah Ei6.....

8. Mida saaks teha vangla vangistuse eesmärgi täitmiseks kinnipeetavat resotsialiseerides?

Joonis 3. Vangla tegevus resotsialiseerides kinnipeetavat

3.5. Riskihindamise lühiversioon

3.5.1. Ülevaade ohtlikkusest eluaegset vanglakaristust kandvatel kinnipeetavatel

Eespool käsitletud informatsiooni põhjal tuleb hinnata, kas on tõenäoline, et klient:

- põhjustab teistele suurt kahju,
- põhjustab suurt kahju ametnikule või teisele kinnipeetavale,
- kahjustab ennast,
- on ise ohus põgenemise, kontrolliprobleemide või usaldusekaotuse tõttu,
- on ise ohus oma haavatavuse tõttu.

Väheohtlik – märgatavad ohtlikkuse tunnused puuduvad.

Ohtlik – ohtlikkuse tunnused ilmnevad juhul, kui muutub isiku eluviis või kui muutuvad isikut ümbritsevad olud.

Kõrgohtlik – ohtlikkuse tunnused võivad ilmnedagi igal ajahetkel ja teo toimepanemise tagajärg on suur kahju.

Üli-ohtlik – ilmselged ohtlikkuse tunnused; teo vahetu toimepanemise tõenäosus on suur ning teo toimepanekuga kaasneb suur kahju.

	Lapsed		Ametnikud		Konkreetne täiskasvanu/täiskasva		Vangid	Avalikkus	
	Risk ühis-konnas	Risk vanglas	Risk ühis-konnas	Risk vanglas	Risk ühis-konnas	Risk vanglas	Risk vanglas	Risk ühis-konnas	Risk vanglas
Vähe-ohtlik	3	6	5	6		6	5		5
Ohtlik	1				2		1	2	1
Kõrg-ohtlik	2		1		4			4	
Üli-ohtlik									
	Praegused probleemid:								
	Suitsiidirisk							jah 1 /ei 5	
	Enesekahjustamise risk							jah ☐ /ei 6	
	Toimetulek kinnipidamisasutuses							jah 6 /ei ☐	
	Põgenemine							jah ☐ /ei 6	

Kokkuvõte sotsiaal-majanduslikust ning tervislikust seisundist

	Haridus – ja töökäik	Suhted ja elustiil	Sõltuvusprobleemid	Alkoholi tarvitamine	Narkootikumide tarvitamine	Tervis ja emotsionaalne seisund	Mõtlemine ja käitumine	Väärtushinnangud ja hoiakud
Uue kuriteo risk	EI 6	EI 6		EI 3 JAH 3	EI 6	EI 3 JAH 3	EI 3 JAH 3	EI 6

Tõendid ülaltoodud hinnangute kohta ja asjaolud, mis puudutavad isiku ohtlikkust ja uute kuritegude sooritamise riski.

- Alkoholi kuritarvitamisel vägivaldseks muutumine.
- Psühhiaatrilised probleemid.
- Agressiivne käitumine ja jäigad mõttemustrid.
- Pere- ja lähedussuhete puudumine.

Millised asjaolud võivad vähendada uue kuriteo riski? Kirjelda asjaolusid, toiminguid ja sündmusi, mis võivad riski vähendada.

- Peresuhete hoidmine.
- AA (Anonüümsed Alkohoolikud) koosolekutest osavõtmine.
- Psühholoogiline ja psühhiaatriline konsultatsioon.
- Töö leidmine ja töökoha hoidmine.
- Vaba aja sisustamine positiivsel viisil.

3.5.2. Ülevaade ohtlikkusest 5+ vanglakaristust kandvatel kinnipeetavatel

Eespool käsitletud informatsiooni põhjal tuleb hinnata, kas on tõenäoline, et klient:

- põhjustab teistele suurt kahju,
- põhjustab suurt kahju ametnikule või teisele kinnipeetavale,
- kahjustab ennast,
- on ise ohus põgenemise, kontrolliprobleemide või usaldusekaotuse tõttu,
- on ise ohus oma haavatavuse tõttu.

Väheohtlik – märgatavad ohtlikkuse tunnused puuduvad.

Ohtlik – ohtlikkuse tunnused ilmnevad juhul, kui muutub isiku eluviis või kui muutuvad isikut ümbritsevad olud.

Kõrgohtlik – ohtlikkuse tunnused võivad ilmnedagi igal ajahetkel ja teo toimepanemise tagajärg on suur kahju.

Üliohtlik – ilmselged ohtlikkuse tunnused; teo vahetu toimepanemise tõenäosus on suur ning teo toimepanekuga kaasneb suur kahju.

	Lapsed		Ametnikud		Konkreetne täiskasvanu/täiskasva		Vangid	Avalikkus	
	Risk ühis-konnas	Risk vanglas	Risk ühis-konnas	Risk vanglas	Risk ühis-konnas	Risk vanglas	Risk vanglas	Risk ühis-konnas	Risk vanglas
Vähe-ohtlik	4	6	5	5	3	4	5	2	5
Ohtlik	2		1	1	1	2	1	4	1
Kõrg-ohtlik					2				
Üli-ohtlik									
Praegused probleemid:									
Suitsiidirisk								jah ☐ /ei 6	
Enesekahjustamise risk								jah ☐ /ei 6	
Toimetulek kinnipidamisasutuses								jah 6 /ei ☐	
Põgenemine								jah 2 /ei 4	

Kokkuvõtte sotsiaal-majanduslikust ning tervislikust seisundist

	Haridus – ja töökäik	Suhted ja elustiil	Sõltuvusprobleemid	Alkoholi tarvitamine	Narkootikumide tarvitamine	Tervis ja emotsionaalne seisund	Mõtlemine ja käitumine	Väärtushinnangud ja hoiakud
Uue kuriteo risk	EI 6	EI 1 JAH 6		JAH 6	EI 5 JAH 1	EI 5 JAH 1	EI 2 JAH 4	EI 2 JAH 4

<p>Tõendid ülaltoodud hinnangute kohta ja asjaolud, mis puudutavad isiku ohtlikkust ja uute kuritegude sooritamise riski.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alkoholi kuritarvitamisel vägivaldseks muutumine. • Psühhiaatrilised probleemid. • Agressiivne käitumine ja jäigad mõttemustrid. • Pere- ja lähedussuhete puudumine. • Narkootikumide tarvitamine. • Mõttevead ja jäigad väärtushinnangud. • Vigadele ja tagajärgedele mõtlematus. • Eluraskuste korral elamine sissepoole, üksinda toimetulek.
--

Millised asjaolud võivad vähendada uue kuriteo riski? Kirjelda asjaolusid, toiminguid ja sündmusi, mis võivad riski vähendada.

- Elukriiside korral psühholoogi vastuvõtule pöördumine.
- Eneseanalüüs ja mõttevigade muutmine.
- Viha juhtimise grupitöös osalemine.
- Sõltuvusprobleemide võõrutusravi.
- Lähedaste suhete leidmine ja hoidmine.
- Sotsiaalsete probleemidega otsekohene tegelemine ja abi otsimine.

KOKKUVÕTE

Kokkuvõtteks võib öelda, et lõputöö eesmärgiks seatud ülesanne sai täidetud ja hüpoteesina tõstatatud väide, et eluaegset vanglakaristust kandvad kinnipeetavad peaksid karistust kandma koos teiste kinnipeetavatega, leidis kinnitust.

Küsimustikes esimese küsimusena on seatud pika vangistusaja eesmärgistuse. Selleks võiks olla kinnipeetavale võimaluse andmine analüüsimaks tehtud kuritegu, põhjusi, anda võimalus muuta endas negatiivseid harjumusi, elustiili ja käitumist. Eesmärgiks peaks olema tagajärgede likvideerimine (mingisugusel viisil tekitatud kahju korvamine kannatanutele, ühiskonnale). Samuti isiku arenemise võimaldamine (arusaamine tegude halbade ja headest tagajärgedest; seniste mõttevigade parandamine positiivsel viisil, mitte vangla subkultuuriga sulandudes; elu planeerimine õiglasemal moel, kui senini; suhete hoidmine ja loomine jpm.). Pikka aega kinnipidamisasutuses viibinud kinnipeetavate tüüpilisteks iseärasusteks on umbusklikkus, kahtlustamine, manipulatiivsus, kavaldamine, kohanemisvõimelisuse vähenemine, kibestumine ja ärrituvus. Eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate elus vangistuses viibides võib esineda erinevaid probleeme. Nendeks võivad olla suhted lähedastega ja sugulastega; ühiskonna suhtumine; tunne või arusaam, et tegelikult ei ole teda kellelegi vaja; tülpimustunne, mis tekib kui kõik ei lähe soovitud moel; masendustunne kõikvõimalikest tagasilöökidest; isik ärritub kergesti, kui temast ei taheta aru saada ning ka seksuaaleluprobleemid. Lubades kinnipeetavatel töötada, õppida, osaleda erinevates resotsialiseerimisprogrammides ja vaba aja sisustamisel. Vangla saaks omalt poolt teha seda, et eluaegset vangistust kandva kinnipeetava toimetulek negatiivsete tagajärgedeta vangistuses oleks nii väike, kui üldse võimalik. Kinnipeetav ise võiks vangistuses olles osa võtta erinevatest programmidest, mida vangla pakub, käituma eeskujulikult, õppima, töötama ja kahetsema tehtut, hoidma sidet lähedastega, olema motiveeritud muutustele, tegelema sügava eneseanalüüsiga, et tema võimalik vabastamine oleks üldse võimalik. See, et eluaegset vangistust kandval kinnipeetavat on võimalik vabastada alles pärast 30-aastast vangistust, on ühiskonna vaatekohalt mõistlik ja kinnipeetava vaatekohalt ebamõistlik. Ühiskond on kahtlemata eluaegsete vabastamise vastu, kuid teoreetiliselt peavad sellise variandi võimalikuks. Iga kinnipeetav arvab, et vangla ei ole tema muutmise koht. Eluaegset vangistust kandvad kinnipeetavad vangistuses viibides ei ole otstarbekas isoleerida teda teistest kinnipeetavatest ja hoida neid lukustatud

kambrites. Resotsialiseerides kinnipeetavat vanglas, peaksid kinnipeetavad saada võimaluse tegeleda õppimise, töötamise, sportimisega, usuga ja suhelda lähedastega.

Eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate vastused küsimustikus olid suhteliselt jäikadel veendumustel ja põhimõtetel põhinevad. Näiteks toob autor välja kõige jäigemate ja drastilisemate vastuste kokkuvõtted. Vangistuse eesmärgiks nende arvates peaks olema täisõigusliku, terve, psüühiliselt stabiilse inimese ühiskonda tagasitoomine. Pika karistusajaga kinnipeetavate isiksuslikud iseärasused nende meelest on põhiliselt kurjus, närvivapustused, kerge ärrituvus, kergemeelsus, kõrge enesehinnang, vastuvõetamatus kriitika suhtes, ebakindlus homse päeva suhtes, täieliku jõuetuse tunnistamine rumalate bürokraatlike keeldude ja nõudmiste suhtes, samuti puudub usk õiglusesse. Põhiliste probleemidena, mis esinevad eluaegset vangistust kandvatel kinnipeetavatel on ühiskonna suhtumine, masendustunne kõikvõimalikest tagasilöökidest; kuna võimalused on piiratud, siis tunneb ta end teiste seas „valge varesena“, mis võimendab tema kibestumistunnet; seksuaaleluprobleemid, tülpimustunne, mis tekib kui kõik ei lähe soovitud moel. Samuti oskamatus enesega midagi peale hakata, suutmatus leida tööd. Suhted lähedastega/sugulastega, tunne või arusaam, et tegelikult ei ole teda kellelegi vaja. Kõige suurema probleemina tõid nad välja asjaajamise ja suhtlemise kõikvõimalike ametnikega. Selleks, et eluaegset vangistust kandva kinnipeetava toimetulek negatiivsete tagajärgedeta vangistuses oleks üldse võimalik, saaks vangla teha järgmist: peab tegema kõik selleks, et inimesest ei tekiks nii füüsilisel kui ka vaimselt alaarenenu. Võimaldada töötada, võimaldada vabal ajal tegeleda millegi huvitavaga ning mitte näitama üles liigset hoolivust. Eluaegset vangistust kandev kinnipeetav ise saaks teha ka palju, et tema võimalik vabastamine oleks üldse võimalik. Sellepärast arvavad nad, et nad peaksid uskuma jumalasse ja tõestama, et nad ei ole ühiskonnale ohtlikud ning on oma vigadest aru saanud ning julgevad neid tunnistada. Seda eelkõige iseendale. Vabanemise võimalusest 30 aasta pärast suhtusid nad kui liiga pikka aega. Eriti praegustes oludes, et “ellu jääda” ilma psüühiliste traumadeta ja tervisekahjustusteta. Samuti arvavad nad, et 30 aasta pärast kaovad praktiliselt kõik kontaktid lähedaste, sõpradega ning see inimene oleks potentsiaalne asotsiaal.; 30 aastat ei oma karistuse, vaid piinamise eesmärki, vangla peab nad suunama õigele teele ja aitama kaasa naasta ühiskonda, kuid praeguse seisuga on nad maha maetud. Ka eluaegsetele peaks antama võimalus varasemaks vabanemiseks. Aga see tähendaks seaduse muutmist. Resotsialiseerimisideedest vanglas arvasid kinnipeetavad

sama, mis töötajad, et kindlasti peaks võimalusel kinnipeetavad saama tegeleda õppimise, töötamise, sportimisega, usuga ja suhelda lähedastega. Esikohal muidugi töötamine ja enesearendamine.

Riskihindamise lühiversiooni tegemise eesmärgiks nii eluaegsetele kui ka pikaajalise vangistusega kinnipeetavatele, oli välja selgitada võimalikud erinevused. Esiteks pikaajaliste kinnipeetavate poolt laste ohtu sattumine ühiskonnas üldiselt puuduvad. Eluaegset vangistust kandvatest võib kahel juhul kuuest ohtlikkuse tunnused ilmned igal ajahetkel ja teo toimepanemise tagajärjeks võib olla suur kahju. Täiskasvanu vastu suunatud agressiivsus ühiskonnas võib olla mõlema uuritava grupi puhul üldiselt kõrgohtlik. Riskifaktoriteks on kindlasti alkoholi kuritarvitamine, peresuhete puudulikkus jpm. Pika karistusajaga kinnipeetavate seas oli rohkem neid, kellel võivad tekkida alkoholi kuritarvitamisega probleeme. Pikka aega kinnipidamisasutuses viibinud kinnipeetav võib olla majanduslikult mittetoimetulev. Nende mõttemaalilma iseloomustab kindlate põhimõtete ja veendumuste järgimine ning liiga must-valge maailmapilt. Nad ei ole analüüsinud oma elu ja tegemisi. Neil puuduvad toimetulekuks positiivset laadi strateegiad. Enesetapumõtteid vangistuses ei esine kummagi grupi seas. Vaid ühel juhul esinesid peale kuriteo sooritamist esimesel momendil mõtted, et kergem oleks oma elu lõpetada. Toimetuleku kinnipidamisasutuses võib mõlema grupi puhul lugeda positiivseks. Põgenemisohtu võib esineda vaid kahe pikaajalise karistusega kinnipeetaval. Oht on tulenev varem toimepandud põgenemistest.

Kokkuvõtteks võib öelda, et isikuomaduste ja mõttemustrite poolest, hoiakute ning väärtushinnangute poolest on iga kinnipeetav erinev. Neid peaks resotsialiseerima individuaalse täitmiskava alusel. Nii on see lühikese ja ka pika või ka eluaegse karistusega kinnipeetavate puhul. Täitmiskava koostamisele peaks järgnema ka selle täitmine. Kuna ühiskonnas edasijõudmine sõltub väga palju inimese enda käitumisest, siis peaks ta õppima käitumist ja käitumisnorme, sest muidu saab ta ennast edukana tunda ainult kuritegelikes gruppides, mujalt teda lihtsalt tõrjutakse välja. Tuleb alati mõõta riski, millal inimene on vägivaldne, kas on olemas need riskifaktorid, mis soodustavad vägivaldse käitumise taastekkimist. Tihti on selliseks riskifaktoriks alkoholi tarbimine või perekondlike suhete puudumine, kindla töökoha puudumine. Siinkohal tuleks märkida, et 90% isikuvastastest kuritegudest on sooritatud alkoholi mõju all. Kui on olemas selged riskifaktorid, mis

hüppeliselt suurendavad vägivaldsust, tuleks olukorda hinnates ning kontrollides riski oluliselt vähendada.

Kokkuvõtteks võib autori töö põhjal järeldada, et eluaegse vanglakaristusega kinnipeetavate paigutamine teiste kinnipeetavate (lühiajalise või pikaajalise karistusega) sekka aitab kaasa nende resotsialiseerimisele ja neid ei tuleks hoida eraldatult lukustatud kambrites.

РЕЗЮМЕ

ДАННАЯ ДИПЛОМНАЯ РАБОТА НАПИСАНА НА ТЕМУ «ПОЖИЗНЕННОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ЕГО ОТБЫВАНИЕ В ТЮРЬМЕ ЕМАРИ».

ОБЪЁМ РАБОТЫ В НАПЕЧАТАННОМ ВИДЕ 66 СТРАНИЦ, ВКЛЮЧАЯ 3 ДИАГРАММЫ, А ТАКЖЕ 3 ПРИЛОЖЕНИЯ.

ПРИ СОСТАВЛЕНИИ РАБОТЫ БЫЛО ПРОРАБОТАНО 14 ИСТОЧНИКОВ. РАБОТА НАПИСАНА НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ И КРАТКОЕ РЕЗЮМЕ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ И В TIMES NEW ROMAN 12

ДИПЛОМНАЯ РАБОТА РАЗДЕЛЕНА НА 3 ГЛАВЫ. ПЕРВАЯ РАССМАТРИВАЕТ ИСТОРИЧЕСКУЮ СТОРОНУ, ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ, СМЕРТНУЮ КАЗНЬ, ВИДЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ. ВТОРАЯ ГЛАВА ГОВОРИТ О ПРЕСТУПНОСТИ И КАК СТОНОВЯТСЯ ПРЕСТУПНИКОМ. ТРЕТЯЯ ГЛАВА ОХВАТЫВАЕТ РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ И ВЫВОДЫ. ОСНОВНЫМИ ПОНЯТИЯМИ, УПОМИНАЕМЫМИ В РАБОТЕ, ЯВЛЯЮТСЯ ПОЖИЗНЕННОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ, ДЛИТЕЛЬНЫЙ СРОК ЗАКЛЮЧЕНИЯ, РЕЗОЦИАЛИЗАЦИЯ, ЗАКЛЮЧЁННЫЙ,

ЦЕЛЬ ДАННОЙ ДИПЛОМНОЙ РАБОТЫ ДОКАЗАТЬ, ЧТО РАЗУМНО СОДЕРЖАТЬ ЗАКЛЮЧЁННЫХ, ОТБЫВАЮЩИХ ПОЖИЗНЕННОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ, ВМЕСТЕ С ДРУГИМИ ЗАКЛЮЧЁННЫМИ А НЕ ДЕРЖАТЬ ИХ В ОТДЕЛЬНЫХ ОДИНОЧНЫХ КАМЕРАХ.

ИЗУЧАЕМОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ ЯВЛЯЕТСЯ ТЮРЬМА ЕМАРИ, ПОСТРОЕННАЯ 15 ФЕВРАЛЯ 1984 ГОДА, ПЛОЩАДЬ ТЕРРИТОРИИ КОТОРОЙ СОСТАВЛЯЕТ 92 743 М².

ТЮРЬМА ЕМАРИ ЯВЛЯЕТСЯ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ, НАХОДЯЩИМСЯ В ВЕДОМСТВЕ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ, КОТОРАЯ ЗАНИМАЕТСЯ ЛИШЕНИЕМ СВОБОДЫ. ТЮРЬМА ЕМАРИ НАХОДИТСЯ В ХАРЬЮМАА В ПОСЁЛКЕ РУММУ НА ОХРАНЯЕМОЙ ТЕРРИТОРИИ

ПЛОЩАДЬЮ 9,3 ГЕКТАРОВ. В ТЮРЬМЕ СОДЕРЖИТСЯ 500-550 ЗАКЛЮЧЁННЫХ, СРЕДНИЙ ВОЗРАСТ КОТОРЫХ 31 ГОД.

НА ПЕРВОЕ ЯНВАРЯ 2007 ГОДА В ТЮРЬМЕ НАХОДИЛОСЬ 540 ЗАКЛЮЧЁННЫХ, ИЗ НИХ 216 ЭСТОНЦЕВ, 276 РУССКИХ, ОСТАЛЬНЫЕ ДРУГИХ НАЦИОНАЛЬНОСТЕЙ.

МЕТОДОМ РАСЛЕДОВАНИЯ ЯВЛЯЕТСЯ ДВА АНОНИМНЫХ АНКЕТОВ, КОТОРЫЕ ОБА НА РУССКОМ И НА ЭСТОНКОМ ЯЗЫКАХ, КРАТКИЙ ВАРИАНТ АНАЛИЗА РИСКА, КОТОРЫЕ ДЕЛАЮТСЯ В ТЮРЬМАХ ЭСТОНИИ И БЕСЕДЫ.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Agnew, R.** 1997. Stability and change in crime over the life course: A strain theory explanation. In Terence P. Thornberry (ed.), *Developmental Theories of Crime and Delinquency, Advances in Criminological Theory, Vol. 7.* New Brunswick, New York: Transaction.
2. **Durkheim, E.** 1982. *The Rules of Sociological Method.* New York: The Free Press.
3. **Ginter, J.; Kruusamäe, M.; Sootak, J.** 2004. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused. Üleminek totalitaarriiklikust karistusõigusest õiguslikku karistusõigusesse. Tallinn: Juura.
4. **Hyland, H.** 1942. Psychoneuroses in the Canadian Army overseas. *Canadian Medical Association Journal*
5. **Karistusseadustik.** 06.06. 2001. RT I 2001, 61, 364, RT I 2007, 13, 69
6. **Laine, M.** 1997. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn: Eesti Riigikaitseakadeemia
7. **Lykken, D.T.** 1995. *The antisocial personalities.* Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates.
8. **McCord, W.** 1982. *The psychopath and milieu therapy.* New York, Academic Press.
9. **Paloheimo, M.** 2002. *Lapsepõlve mõjud.* Soome: Kirjapaja Oy
10. **Siegman, A. W.** 1966. Father absence during early childhood and antisocial behavior. *Journal of Abnormal Psychology*
11. **Sootak, J.** 1998. *Veritasust kriminaalteraapiani.* Tallinn: Juura
12. **Sootak, J.** 1996. *Surmanuhtlus: kriminaalpoliitiline ja õigusfilosoofiline aspekt.* Tartu Ülikooli Kirjastus
13. **Weiler, B. L. ;Widom, C.S.** 1996. Psychopathy and violent behavior in abused and neglected young adults. *Criminal Behavior Mental Health*
14. **Wikipedia** [http://en.wikipedia.org/wiki/Life_imprisonment] 12.02.2007

LISA 1. Küsimustik vangla töötajatele

Tere !

Olen Sisekaitseakadeemia üliõpilane ning käesoleval ajal teen lõputööd, mis on seotud eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate eluga Ämari Vanglas ning võimalike probleemidega, mis neil esineda võivad.

Teie ankeetvastuste abil loodan oma tööga leida uusi vaatekohti võimalike kujunevate probleemide täpsustamiseks ja elluviidavaid mõtteid nende ettevaatavaks lahendamiseks.

Vastuste konfidentsiaalsus on loomulikult tagatud.

Tänan Teid ette mulle osutatava abi eest.

Head vastamist!

Gert Lonski,

Sisekaitseakadeemia üliõpilane

Eesti vanglates kannab käesoleval ajal eluaegset vangistust 35 süüdimõistetut. Karistusseadustiku järgi võib kohus eluaegse vangistusega karistatud isiku katseajaga tingimisi karistusest vabastada, kui süüdimõistetut on karistusajast tegelikult ära kandnud vähemalt kolmkümmend aastat. 12.05.2013.a tekib kohtul õigus vabastada esimene selline isik.

1. Vastavalt seaduses sätestatud karistumäärale ja toimepandud kuriteo raskusele määrab kohus isikule karistuse. **Milliseid eesmärke peaks Teie arvates täitma süüdimõistetule määratud pikaajaline või eluaegne vangistus?** (*vastus palun kirjutage punktiirjoonele*)

2. Millised on Teie arvates nende kinnipeetavate, kes on viibinud pikka aega kinnipidamisasutuses, **isiksuslikud tüüpilised iseärasused**? (*vastamiseks palun märkige ära sobilik vastusevariant/sobilikud vastusevariandid*)

- õpitud abitus
- umbusklikkus, kahtlustamine
- ebarealistlik mõtlemine
- kõrgenenud ärevus
- manipulatiivsus, kavaldamine
- kohanemisvõimelisuse vähenemine
- oskamatus teha valikuid
- ärrituvus
- kibestumine
- mõtlemise vähene paindlikkus
- tugev neurootilisus

Milliseid iseärasusi olete veel täheldanud võrreldes näiteks lühiajalist vangistust kandvate kinnipeetavatega? (*vastus palun kirjutage punktiirjoonele*)

3. Milliseid probleeme võib Teie arvates esineda eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate elus vangistuses viibides? (vastamiseks palun märkige ära sobilikud vastusevariandid; sobiva mitteleidmisel lisage oma arvamus punktiirjoonele)

- Suutmatus leida tööd
- Suhted lähedastega / sugulastega
- Kaasinimeste suhtumine
- Ühiskonna suhtumine
- Tunne või arusaam, et tegelikult ei ole teda kellelegi vaja
- Rahapuudus
- Asjaajamine ja suhtlemine kõikvõimalike ametnikega
- Suhtlemisraskused kaasinimestega
- Oskamatus enesega midagi peale hakata
- Oskamatus end ära majandada
- Tülpimustunne, mis tekib kui kõik ei lähe soovitud moel
- Alkoholi tarvitamine
- Narkootikumide tarvitamine
- Masendustunne kõikvõimalikest tagasilöökidest
- Suhtlemine endiste, nüüdseks edukate sõpradega
- Kergesti mõjutatavus teiste kinnipeetavate poolt
- Oskamatus ütelda „ei“
- Isik ärritub kergesti, kui temast ei taheta aru saada
- Kuna võimalused on piiratud, siis tunneb ta end teiste seas „valge varesena“, mis võimendab tema kibestumistunnet
- Suhted toanaabritega
- Terviseprobleemid
- Seksuaaleluprobleemid

4. Mida saaks/peaks Teie arvates tegema vangla, et eluaegset vangistust kandva kinnipeetava **toimetulek negatiivsete tagajärgedeta** vangistuses oleks üldse võimalik? (*oma arvamus palun kirjutage punktiirjoonele*)

5. Mida saaks/peaks Teie arvates tegema eluaegset vangistust kandev kinnipeetav, et tema **võimalik vabastamine oleks üldse võimalik**? (*oma arvamus palun kirjutage punktiirjoonele*)

6. Kas see, et eluaegset vangistust kandval kinnipeetaval avaneb seaduse järgi **õigus taotleda tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamist alles pärast 30-aastast vangistust**, on Teie arvates: (*vastamiseks palun märkige ära sobilik vastusevariant*)

A. ÜHISKONNA VAATEKOHALT

- mõistlik
- enamini mõistlik kui ebamõistlik
- enamini ebamõistlik kui mõistlik
- ebamõistlik

B. KINNIPEETAVA ÜHISKONDA NAASMISE VAATEKOHALT

- mõistlik
- enamini mõistlik kui ebamõistlik
- enamini ebamõistlik kui mõistlik
- ebamõistlik

Palun põhjendage oma arvamust (*põhjendus palun kirjutage punktiirjoonele*)

7. Kas on mõistlik eluaegset vangistust kandvad kinnipeetavad vangistuses viibides **isoleerida teistest** kinnipeetavatest ja hoida neid lukustatud kambrites?

Jah Ei

8. Mida saaks teha vangla vangistuse eesmärgi täitmiseks kinnipeetavat **resotsialiseerides**? (*vastamiseks palun märkige ära sobilikud vastusevariandid; sobiva mitteleidmisel lisage oma arvamus punktiirjoonele*)

Võimaldada õppida

- Arendada võimeid erinevates tegutsevates ringitöodes
- Võimaldada töötada
- Võimaldada suhelda lähedastega
- Võimaldada sportimine
- Võimaldada usuga tegelemine
- Kursis hoida ühiskonnas toimuvaga

Tänan, et leidsite võimaluse ankeetküsimustele vastamiseks.

LISA 2. Küsimustik eluaegsetele kinnipeetavatele

Tere !

Olen Sisekaitseakadeemia üliõpilane ning käesoleval ajal teen lõputööd, mis on seotud eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate eluga Ämari Vanglas ning võimalike probleemidega, mis neil esineda võivad.

Teie ankeetvastuste abil loodan oma tööga leida uusi vaatekohti võimalike kujunevate probleemide täpsustamiseks ja elluviidavaid mõtteid nende ettevaatavaks lahendamiseks.

Vastuste konfidentsiaalsus on loomulikult tagatud.

Tänan Teid ette mulle osutatava abi eest.

Head vastamist!

Gert Lonski,

Sisekaitseakadeemia üliõpilane

1. Vastavalt seaduses sätestatud karistusmäärale ja toimepandud kuriteo raskusele määrab kohus isikule karistuse. **Milliseid eesmärke peaks Teie arvates täitma süüdimõistetule määratud pikaajaline või eluaegne vangistus?** (*vastus palun kirjutage punktiirjoonele*)

2. Millised on Teie arvates nende kinnipeetavate, kes on viibinud pikka aega kinnipidamisasutuses, **isiksuslikud tüüpilised iseärasused (iseloomuomadused)** ja milliseid iseärasusi olete täheldanud võrreldes näiteks lühiajalist vangistust kandvate kinnipeetavatega? (*vastus palun kirjutage punktiirjoonele*)

3. **Milliseid probleeme võib Teie arvates esineda** eluaegsest vangistust kandvate kinnipeetavate elus vangistuses viibides? (*vastamiseks palun märkige ära sobilikud vastusevariandid; sobiva mitteleidmisel lisage oma arvamus punktiirjoonele*)

- Suutmatus leida tööd
- Suhted lähedastega / sugulastega
- Kaasinimeste suhtumine
- Ühiskonna suhtumine
- Tunne või arusaam, et tegelikult ei ole teda kellelegi vaja
- Rahapuudus
- Asjaajamine ja suhtlemine kõikvõimalike ametnikega
- Suhtlemisraskused kaasinimestega
- Oskamatus enesega midagi peale hakata
- Oskamatus end ära majandada
- Tülpimustunne, mis tekib kui kõik ei lähe soovitud moel
- Alkoholi tarvitamine
- Narkootikumide tarvitamine

- Masendustunne kõikvõimalikest tagasilöökidest
- Suhtlemine endiste, nüüdseks edukate sõpradega
- Kergesti mõjutatavus teiste kinnipeetavate poolt
- Oskamatus ütelda „ei“
- Isik ärritub kergesti, kui temast ei taheta aru saada
- Kuna võimalused on piiratud, siis tunneb ta end teiste seas „valge varesena“, mis võimendab tema kibestumistunnet
- Suhted toanaabritega
- Terviseprobleemid
- Seksuaaleluprobleemid

4. Mida saaks/peaks Teie arvates tegema vangla, et eluaegset vangistust kandva kinnipeetava **toimetulek negatiivsete tagajärgedeta** vangistuses oleks üldse võimalik? *(oma arvamus palun kirjutage punktiirjoonele)*

5. Mida saaks/peaks Teie arvates tegema eluaegset vangistust kandev kinnipeetav, et tema **võimalik vabastamine oleks üldse võimalik**? *(oma arvamus palun kirjutage punktiirjoonele)*

6. Kas see, et eluaegset vangistust kandval kinnipeetaval avaneb seaduse järgi **õigus taotleda tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamist alles pärast 30-aastast vangistust**, on Teie arvates: *(vastamiseks palun märkige ära sobilik vastusevariant)*

C. ÜHISKONNA VAATEKOHALT

- mõistlik
- enamini mõistlik kui ebamõistlik
- enamini ebamõistlik kui mõistlik
- ebamõistlik

D. KINNIPEETAVA ÜHISKONDA NAASMISE VAATEKOHALT

- mõistlik
- enamini mõistlik kui ebamõistlik
- enamini ebamõistlik kui mõistlik
- ebamõistlik

Palun põhjendage oma arvamust (*põhjendus palun kirjutage punktiirjoonele*)

7. Kas on mõistlik eluaegset vangistust kandvad kinnipeetavad vangistuses viibides **isoleerida teistest** kinnipeetavatest ja hoida neid lukustatud kambrites?

Jah Ei

8. Mida saaks teha vangla vangistuse eesmärgi täitmiseks kinnipeetavat **resotsialiseerides?** (*vastamiseks palun märkige ära sobilikud vastusevariandid; sobiva mitteleidmisel lisage oma arvamus punktiirjoonele*)

- Võimaldada õppida
- Arendada võimeid erinevates tegutsevates ringitöodes
- Võimaldada töötada
- Võimaldada suhelda lähedastega
- Võimaldada sportimine

- Võimaldada usuga tegelemine
- Kursis hoida ühiskonnas toimuvaga

Täna, et leidsite võimaluse ankeetküsimustele vastamiseks.

LISA 3. Riskihindamise lühiversioon

Riskide hindamine varasema ja hetkelise kuritegeliku käitumismustri põhjal

Nimi:.....

Vanus:.....

1. Kriminaalne tegevus

1.1.	Kuriteoepisoodide arv, milles isik mõisteti süüdi käesoleva kohtuasja raames	
1.2.	Vanus esimese süüdimõistmise ajal (märgi täisaastates)	
1.3.	Mitu korda on viibinud vanglas (kõik korrad kokku, kaasa arvatud praegune, v.a. eelvangistus, arest)	
1.4.	Karistatud kriminaalkorras (arvesta kõiki varasemaid ja praegusi süüdimõistmisi).	

1.1.2. Praeguse kuriteo kirjeldus ja analüüs

Mida ta täpselt tegi?
Millal ja kus ta seda tegi?
Kuidas ta seda tegi? Kas tegu oli kavatsatud ja kas tegu toime pannes kasutas isik relva?
Kes olid ohvrid? Kas ohvritel on ühiseid jooni? Nimetada ohvrite tüübid.

Kas keegi oli veel kohal või kaasatud?	
Miks ta seda tegi? Nimetada teo toimepanemise põhjused ja ajendid.	
1.1.3.	Pidurdamatu käitumise põhjustajad
	Alkoholi ja narkootikumide kasutamine, mis suurendab riskikäitumise tõenäosust
	Õigusrikkuja vaimsest tervisest tulenevad psühhiaatrilised probleemid, mis võivad põhjustada ebaadekvaatseid otsuseid
	Pornograafia kasutamine (filmid, kirjandus jne), mis võib viia agressiivse seksuaalse käitumiseni
	Afektiseisund või rasked üleelamised, mis võivad muuta inimese oma tegude tagajärgede suhtes ükskõikseks

2. Ohtlikkuse hindamine (valikküsimustik)

2.1.	Klient on pannud toime mõne järgmistest kuritegudest:	Varasem	Praegune
	mõrv või tapmine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	raske tervisekahjustuse tekitamine (eluohtriku vigastuse tekitamine)	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	lapse suhtes toimepandud seksuaalkuritegu	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	vägistamine või muu raske, ohtlik vms seksuaalne rünne täiskasvanu vastu	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	vabadusevastane süütegu (ebaseaduslik vabadusevõtmise)	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	röövimine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	relvastatud kuritegu	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	inimsusevastane kuritegu, sõjakuritegu, riigivastane kuritegu, terrorism	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	vägivald võimuesindaja või avalikku korda kaitsva muu isiku suhtes	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	muu raske kuritegu (väljapressimine, ähvardamine)	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐

2.2.	Kinnipeetavat iseloomustavad või on iseloomustanud järgmised näitajad:	Varem	Praegu
	kuulumine ühendusse, mille tegevus on ühiskonnale või üksikisikule ohtlik.	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	mootorsõiduki juhtimine alkoholi- või narkojoobes	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	narkootikumide tarvitamine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	alkoholi kuritarvitamine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	ennastkahjustav käitumine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	suitsiidioht	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	ohustatus või tõrjutus	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	on kunagi rünnanud või ohustanud ametnikku	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	on korduvalt ähvardanud või rünnanud teist isikut	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	perevägivald	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	looma piinamine või muu julm kohtlemine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	eriti julm ja solvav käitumine oma ohvri suhtes	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	on varem hinnatud kõrg- või üliohtlikuks	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	eluaegsest vangistusest enne tähtaja lõppemist vabanemine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	armuandmine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	vabastamine tervise tõttu	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	relva omamine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	ebasobiv käitumine vangla, erikooli või muu asutuse töötaja, külastaja või kaaskinnipeetava suhtes	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	on teinud katse põgeneda erirežiimiga asutusest	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	narkootikumide vahendamine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	vanglas kuritegeliku maailmaga tekkinud suhted, mis suurendavad isiku ohtlikkust	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	kuritegevust pooldavate või õigustavate hoiakute väljendamine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	vangistuses olnud isikute idealiseerimine	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐
	sundkäitumine (kummaline või rituaalne käitumine, mis võib olla seotud kuriteoga)	jah ☐ /ei ☐	jah ☐ /ei ☐

3. Töötamine

3.1.	ametlikult töötas/töötab täiskohaga	jah ☐ /ei ☐
	ametlikult töötas/töötab osalise tööajaga	jah ☐ /ei ☐

	ajutine töö või juhutöö, k.a suulise kokkuleppe alusel	jah ☐ /ei ☐
	õpib päeva-, kutse- või kõrgkoolis päeva- või kaugõppes,	jah ☐ /ei ☐
	õpib õhtukoolis või täienduskursustel	jah ☐ /ei ☐
	tööhõiveametis registreeritud töötuna/tööotsijana	jah ☐ /ei ☐
	tegevuseta	jah ☐ /ei ☐
	ei tööta	jah ☐ /ei ☐

3.2.	Tööskused (kutsetunnistuste olemasolu, läbitud täienduskursused, pikaajaline tööstaaž mingil ametikohal, k.a kutseõpe vangistuses viibimise ajal)	jah ☐ /ei ☐
3.3.	Töösseuhtumine (rahulolu tööga, motivatsioon töötada, tööpanus, võtta arvesse ka töötamist vangistuse ajal)	jah ☐ /ei ☐

3.4. Töö lühikirjeldus

3.5. Hariduskäik	A L G ☐	P Õ H I ☐	K E S K ☐	K Õ R G ☐
-------------------------	---	--	--	--

4. Suhted ja elustiil

4.1.	Kinnipeetav suhtleb:	
	Vanematega	jah ☐ /ei ☐
	Elukaaslase või abikaasaga	jah ☐ /ei ☐
	Juhututtavatega	jah ☐ /ei ☐
	Sõpradega	jah ☐ /ei ☐
	Lastega	jah ☐ /ei ☐
	Sugulastega	jah ☐ /ei ☐
	Mitte kellegagi	jah ☐ /ei ☐

4.2.	Suhted päritoluperekonnaga (päritoluperekonnaga suhtlemine, sh pereliikmete kriminaalne taust)	jah ☐ /ei ☐
4.3.	Suhted abikaasa või elukaaslasega (paarisuhte püsivus, partneri toetus)	jah ☐ /ei ☐

4.4.	Suhted lastega ja vanemaoskused (laste eest hoolitsemine, kohustuste täitmine lapsevanemana)	jah ☐ /ei ☐
4.5.	Laste arv	
4.6.	Mõjutatavus (sõltuvus teiste arvamusest, enesekehtestamisoskus, iseseisvus otsustes)	jah ☐ /ei ☐
4.7.	Teisi ärakasutav elustiil (omakasupüüdlik manipuleerimine, kelmused)	jah ☐ /ei ☐
4.8.	Riskiv ja hoolimatu elustiil (tagajärgedega mitteamvestamine, valdavalt suure riskiga seotud tegevus)	jah ☐ /ei ☐

5. Sõltuvusprobleemid

5.1. Alkoholi kuritarvitamine

5.1.1 .	Alkoholi tarvitamine (viimase aasta või hindamisperioodi jooksul; arvestada tõendeid ettekannetest ja isiku enda arvamust)	jah ☐ /ei ☐
5.1.2 .	Varasem alkoholi kuritarvitamine Seda hinnatakse ainult esimesel korral. (isiku antud seletuste või erinevate allikate põhjal, alkoholi tarvitamine minevikus, arvestada alkoholi tarbimise kogust. Kinnipeetava puhul tuleb arvestada, millised olid tema alkoholitarvitamise tavad enne vangistamist)	jah ☐ /ei ☐
5.1.3 .	Alkoholi tarvitamisest tingitud vägivaldne käitumine. (ametlikud andmed või isiklikud ettekanded vägivaldse käitumise kohta alkoholijoobes)	jah ☐ /ei ☐

5.2. Narkootikumide tarvitamine

5.2.1.	Narkootikumide tarvitamine	☐ jah	☐ ei
Praegune tarvitamine		Varasem tarvitamine	
5.2.2.	Põhinarkootikum, mida isik on tarvitanud viimase 6 kuu jooksul		

6. Tervis ja emotsionaalne seisund

6.1.	Psühhiaatrilised probleemid (psühhiaatri poolt diagnoositud psüühikahäired või nende sümptomid)	jah ☐ /ei ☐
6.2.	Adekvaatne enesehinnang	jah ☐ /ei ☐
6.3.	Enesevigastamine ning suitsiidikatsed, -mõtted või –tunded	jah ☐ /ei ☐

7. Mõtlemine ja käitumine

7.1	Agressiivne käitumine . (isik on tahtlikult agressiivne teiste suhtes ning kasutab konfliktide lahendamisel vägivalda ja ähvardamist, kasutab vägivalda perekonnaliikmete vastu)	jah ☐ /ei ☐
7.2	Enesevalitsuse kaotamine . (isik ei suuda kontrollida oma emotsioone, vähene pingetaluvus)	jah ☐ /ei ☐
7.3	Impulsiivsus . (eelistab pigem tegutseda kui tegevust kavandada ja teeb otsuseid, mida hiljem kahetseb; tüdineb kergesti ja vajab pidevat ergutamist)	jah ☐ /ei ☐
7.4	Probleemide äratundmisvõime . (isik teadvustab endale, millistes eluvaldkondades tal probleeme esineb)	jah ☐ /ei ☐
7.5	Toimetuleku ja probleemide lahendamise oskus . (lahendab probleeme loogiliselt ja sobivate strateegiate abil, suudab mõelda paindlikult)	jah ☐ /ei ☐
7.6	Oma tegevuse tagajärgede mõistmine . (isik saab aru, et tema tegevusel võib olla nii häid kui ka halbu tagajärgi)	jah ☐ /ei ☐

8. Väärtushinnangud ja hoiakud

8.1 Kuritegelikud hoiakud . (isik üldiselt pooldab kuritegelikku käitumist, usub, et igaüks võiks olla kurjategija)	jah ☐ /ei ☐
8.2 Vaenulikud hoiakud . (on tõendeid rassistlikest, seksistlikest vms tõekspidamistest tulenevatest vaenulikest hoiakutest või mingi ühiskonna grupi suhtes alandavast käitumisest)	jah ☐ /ei ☐
8.3 Suhtumine ametiisikutesse . (isik on ametnikega leppinud, saab aru temaga töötava personali rollist)	jah ☐ /ei ☐
8.5 Suhtumine ühiskonda / kogukonda . (isik respektseb ka teiste inimeste õigusi, personaalse vabaduse piiranguid ja ühiskonnas kehtestatud reegleid ja norme)	jah ☐ /ei ☐